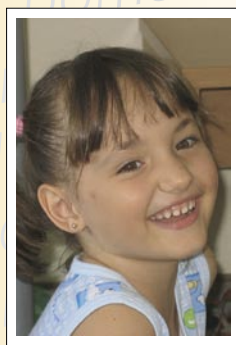

Olomoucký kraj

Metodická pomůcka pro školy k problematice interkulturních rozdílů

2. část

Bulharská republika	3
Čínská lidová republika	18
Socialistická republika Vietnam	36
Internetové odkazy	68
O autorech	70

Název díla: Metodická pomůcka pro školy k problematice interkulturních rozdílů - 2. část

Sestavil: Odbor školství, mládeže a tělovýchovy Krajského úřadu Olomouckého kraje

Vydal: Olomoucký kraj, Jeremenkova 40 a, Olomouc 779 11

Autoři textů: Bairová-Stojanová Gabriela, Duong Thi Chau Lan, Gazdíková Martina, Pechová Eva,

Ičo Jan, Kocourek Jiří, Komers Petr, Kučera Ondřej, Pelikán Martin

Grafická úprava, tisk: Euro-Print Přerov spol. s r.o.

Foto: Archiv Česko-vietnamské společnosti (www.cvs-praha.cz),

Eli Mandažieva: „Roden glas“, Bc. Karin Sojková (www.rajce.cz)

Rok vydání: 2008

Za uvedené údaje v publikaci jsou odpovědní autoři příspěvků.

Metodická pomůcka pro školy k problematice interkulturních rozdílů – 2. část

Vážení přátelé,

dostává se Vám do rukou druhý díl publikace Olomouckého kraje: **„Metodická pomůcka pro školy k problematice interkulturních rozdílů – 2. část“**, jejímž cílem je představit Vám historii, kulturu, společenské a rodinné zvyklosti zemí, z nichž pochází řada našich spoluobčanů.

Pevně věřím, že publikace, která byla zpracována ve spolupráci s odborníky na danou problematiku, Vám přinese řadu zajímavých a podnětných informací, které přispějí ke zlepšení vzájemného porozumění v našem společném domově, v Olomouckém kraji.

Ing. Pavel Sekanina
náměstek hejtmána Olomouckého kraje

BULHARSKÁ REPUBLIKA

Gabriela Bairova - Stoyanová

První osídlení začalo ve střední době kamenné (paleolitu) mezi 100 000 až 40 000 lety př. n. l.. Dnešní bulharské území leží ve středu Balkánského poloostrova, který byl odedávna mostem mezi světadíly Asií, Afrikou a Evropou. Žilo tady mnoho etnických skupin a národů.

Odhlédneme-li od několika paleolitických jeskynních nálezů v oblasti Balkánského pohorí, pak první souvislé osídlování území dnešního Bulharska spadá do 6. tisíciletí př. n. l.. Časově se kryje s tzv. neolitickou revolucí, jejíž nositeli byli kolonizátoři přicházející ve vlnách z Blízkého východu. „Revoluce mladší doby kamenné“ znamenala změnu v životním stylu. Lov jako hlavní zdroj obživy byl postupně nahrazen zemědělstvím.

Nejstarší nalezené osídlení pochází z 5. tisíciletí př. n. l. a svědčí o tom, že již v této době se pěstovalo obilí a vinná réva, ze které se vyrábělo víno. Na konci tohoto období se začalo rozvíjet hornictví a metalurgie. Měděné a zlaté předměty nalezené v chalkolitickém pohřebišti blízko Varny dokazují, že obyvatelé Balkánu vyvinuli metody získávání kovů zcela nezávisle na civilizacích Blízkého východu. Úpadek kultury doby měděné, neboli chalkolitu byl urychlen zhoršujícími se klimatickými podmínkami.

Trákové

Trákové jsou nejstarší obyvatelé Bulharska, sídlili na velkém území mezi Dunajem, Černým mořem a Egejským mořem. Zasahovali až do Malé Asie. Patřili do indoevropské etnické skupiny. Živil se hlavně zemědělstvím. Pěstovali obilí a chovali dobytek – krávy, býky, voly, ovce, kozy, prasata a jezdecké koně. Trákové byli pohané, věřili v mnoho bohů. Nejznámější trácký bůh byl Héros – Trácký jezdec.¹ Vynikali jako pěvci, muzikanti a básníci. Nejznámější pěvec antiky byl Orfeus a jiní, jako Muzeus, Linteus atd.. Trácké kmeny vynalezly hudební nástroje, například ovčáckou fujaru.

Řecká kolonizace (8.–9. st. př. n. l.)

S rozvojem otrokářského řádu v řecké společnosti začaly v 7. st. př. n. l. hromadně vznikat řecké kolonie na pobřeží Egejského a Černého moře. V řeckých koloniích se rozvíjela řemeslná výroba a obchod mezi řeckými koloniemi, ale i s obchodními centry v Sýrii, Egyptě a zejména Kartágem.²

¹ Bulharsko – historie.

² Amort, Č. *Dějiny Bulharska*. 1980, s. 14–20

Makedonská okupace (4. st. př. n. l.)

Ve 4. st. př. n. l. dobyl tráckou oblast jižně od staré planiny makedonský panovník Filip II.. Po jeho smrti se Trákové vzbouřili. Filipův nástupce Alexandr Veliký (336–323) však vzpouru Tráků potlačil a dobyl země i na sever od Staré planiny. Po jeho smrti se makedonská nadvláda v Trácii uvolnila. Panství Makedonců trvalo jen asi 50 let, Filip založil v několika tráckých městech pevnosti s posádkami, z nichž nejdůležitější byla Filippopolis – dnešní Plovdiv.

Římská nadvláda (2. st. př. n. l. – 4. st. n. l.)

Ve 2. st. př. n. l. si Balkánského poloostrova začal všimnout římský stát. Celých sto let se Trákové bránili náporu legií, až v roce 46 př. n. l. se Trácie stala římskou provincií. Římané silně ovlivnili její vývoj civilizačně i kulturně. Památkami na toto období jsou zbytky měst Nikopolis ad Istrum (na Trnovsku), Ulpia Oescus (u vsi Gigen) a četné vykopávky v některých městech. Lázně vybudované Římany (Sofija, Kjustendil, Chisarja) slouží i dnes k léčení. Mnohé dnešní silnice sledují trasy římských cest.

Příchod Slovanů a Bulharů

V době tzv. stěhování národů bylo římské impérium a též jeho balkánská část rozvráceny barbarskými kmeny. Během 5. až 7. st. se tu usadilo slovanské obyvatelstvo, které obsadilo západní část Východořímské (byzantské) říše, asimilovalo Tráky a dalo základ dnešním balkánským Slovanům. Již v 5. st. byla zaznamenána přítomnost prvních protobulharů, ariovského kmene, který pocházel z úpatí Pamíru a Hindokusu. Součástí jejich armády byli i turkotataři.³

První zprávy o nájezdech slovanských kmenů na byzantské území pocházejí z roku 493. Zatímco v první polovině 6. st. u Slovanů převládala rodová organizace, během druhé poloviny téhož století se už objevilo několik větších kmenových svazů. Jejich vznik prokazoval rozklad prvobytně pospolného řádu a signalizoval přechod k třídní společnosti a organizaci ke státu. V polovině 7. st. vznikl svaz sedmi slovanských kmenů v prostoru mezi Dunajem a Starou planinou. Postupně se stali Slované nejpočetnějším obyvatelstvem Balkánského poloostrova.⁴

Protobulhaři s Turkotatary přišli na Balkánský poloostrov z krajin severně od Černého a Kaspického moře. Ve druhé polovině 7. st. porazili byzantská vojska u ústí Dunaje a usídlili se v dnešní Dobrudži. Vedeni chánem Asparuchem dobyli území až k východní

³ BULHARSKO – historie

⁴ Amort, Č. *Dějiny Bulharska*. 1980, s. 30–32

Staré planině a v roce 681 přinutili byzantskou říši, aby s nimi uzavřela smlouvu a platila jim roční poplatek. Tak vznikla první bulharská říše na Balkánu se sídelním městem v Plisce. Málo početní Protobulhaři s Turkotatary splynuli s mnohem větším slovanským obyvatelstvem a vznikl tak bulharský národ. V neustálých bojích s byzantskou říší se nový stát rozšiřoval na západ a na jih a zahrnoval pod svou vládu další slovanské kmeny.⁵

Za vlády chána Kruma (803–814) se hranice posunuly na západě až k Tiči, na severu ke Karpatům a na východě k Dněstru. Války, které vedl chán Krum, byly dobyvačné. Jejich cílem bylo rozšířit území, získat moc a novou půdu pro vládnoucí třídy. Chán Krum usiloval o zlomení moci Byzance a vydal první zákoník. Po smrti Kruma se vlády ujal jeho syn Omurtag (816–831), který se zasloužil o rozšíření území bulharského státu o Bělohrad a Srěm. Omurtag vystupoval proti křesťanství, které šířili byzantští zajatci, uzavřel s Byzancí mírovou smlouvu a zavedl centralizaci. Slované v první polovině 9. st. neměli ještě vlastní písmo a ani literaturu. Pro potřeby státní správy se používala řečtina.⁶

V druhé polovině 9. st. nastala v životě bulharského lidu velká změna. Chán Boris (852–889) byl prvním z bulharských panovníků, který zavedl z politických důvodů křesťanství od cařihradského patriarchy a zároveň se snažil zajistit nezávislost bulharské církve. I když Boris nedosáhl nezávislosti bulharské církve, vyprostil se alespoň z římského vlivu. Významnou událostí ve druhé polovině 9. st. bylo vytvoření bulharského písma a literatury. Autory samostatného abecedního systému byli bratři Cyril a Metoděj. Liturgie v starobulharštině (známá jako staroslověnština) se stala základem pravoslavných církví. Cyril a Metoděj se narodili počátkem 9. st. v Soluni.

Metoděj studoval v Soluni, mladší Konstantin získal vzdělání v Cařihradě. Po ukončení studií odmítl nabízenou hodnost vysokého správního úředníka a vstoupil do kláštera, kde přijal jméno Cyril. Současně vyučoval v tamní škole. Kolem roku 851 opustil Cařihrad a odebral se k bratru Metodějovi do olympského kláštera. V klášterním prostředí žili oba bratři více než deset let. Jejich poselstvím bylo šířit křesťanství mezi slovanskými národy v rodném jazyce. Cyril na základě své znalosti gramatiky sestavil v roce 855 hlaholici. Na Moravu přišli na rozhraní let 862–863 a hned se ujali svého poslání. Svou neobyčejnou horlivostí a rychle vzrůstající popularitou vyvolávali odpor mezi bavorským duchovenstvem a dostávali se do střetu s římským papežem.⁷

Konstantin Kyril, filozof, byl nucen vstoupit do římského kláštera, kde pod jménem Cyril v roce 869 zemřel. Metoděj byl jmenován panonským arcibiskupem, byl však nadále osočován z porušování pravověrnosti a byl i několik let vězněn. Po jeho smrti v roce 885

⁵ Bulharsko – historie.

⁶ Amort, Č. *Dějiny Bulharska*. 1980, s. 46–51

⁷ Tamtéž, s. 56–66, 68

byli jeho žáci pronásledováni a byli nuceni opustit Moravu. Bulharští žáci Naum, Gorazd, Sáva a Angelarij se vrátili do své vlasti a s podporou cara začali zakládat církevní školy a učit starobulharštinu. Metodějovi žáci založili dvě významné literární školy šířící odkaz slovanských věrosvědů, nejprve ochridskou a posléze preslavskou. Vedoucími osobnostmi byli Kliment Ochridský, který založil první školu univerzitního typu v tehdejším Bulharsku, a Konstantin Preslavský. V Preslavi vzniklo písmo cyrilice (kyrilice), která je jednodušší než hlaholice. Autorství je připisováno právě Klimentovi či Konstantinovi. V Preslavi působil také první bulharský básník Joan Exarch.⁸

Boris Michal po 35 letech panování opustil knížecí palác a odešel do kláštera, kde žil také jeho syn Simeon. Za nástupce určil svého syna Vladimíra, který jako vladař byl neschopný a podporoval zpátečnické tendence. Na popud syna Simeona Boris opustil klášter, svrhl nezdrábného syna Vladimíra a upevnil vládu syna Simeona.⁹

Za vlády Simona (Simeon psal pravděpodobně pod pseudonymem Černoryzec Chrabrý) dílo Cyrila a Metoděje dosáhlo plné realizace a začalo se šířit i do ostatních slovanských zemí, především do Kyjevské Rusi. Pavel Josef Šafařík prohlásil období vlády Simeona za „zlatý věk“ bulharského písemnictví. Současně s literaturou nastal v Bulharsku za vlády Simeona rozkvět architektury a výtvarného umění.¹⁰ Simeon (893–927) se po porážce byzantského vojska v roce 917 prohlásil sám za cara Bulharů (a Řeků) a vyhlásil nezávislost bulharské církve.

V tomto období se v Bulharsku upevňovala feudální společnost. Svobodní sedláci ztráceli půdu a stávali se nevolníky podle byzantského vzoru. Jako protest proti bídě, způsobované neustálými válkami, proti útisku, vzniklo bogomilské hnutí. Bylo založeno popem Bogomilem a zaměřeno proti oficiální církvi, která sama měla velké feudální majetky. Nabylo masové povahy za cara Petra (927–69) a postupně oslabovalo vnitřní sílu státu. Toho využila byzantská říše, která si v roce 972 podrobila východní část země a v roce 1018 i západní část, kde do té doby panoval car Samuil.

Vznik a rozvoj druhé bulharské říše

Po několika neúspěšných povstáních se podařilo dvěma bojarským bratřím, Asenovi a Petrovi, svrhnout byzantské jho a roce 1185 vyhlásit bulharskou říši se sídelním městem (Velikým) Trnovem. V roce 1187 uzavřeli s byzantským carem mírovou smlouvu. Za cara Ivana Asena (1218–1241) dosáhla bulharská říše hranic Simeonovy vlády. Nastal její

⁸ Literatura.

⁹ Amort, Č. *Dějiny Bulharska*. 1980, s. 69–70

¹⁰ Tamtéž, s. 76–77

všeobecný rozkvět. Byly raženy první mince. Státní organizace byla dobudována a upevněna.

Boj bojarů proti carovi

V průběhu 14. st. pokračoval vnitřní rozpad bulharského státu a boj bojarů (šlechticů) proti carské moci. Časté války s Byzantinci, Tatary a Srby vyčerpaly zemi hospodářsky a vojensky. Podmínky života se ještě zhoršily, vedle bogomilství vznikla další nábožensko-sociální hnutí. Ve 14. st. se bulharská říše rozpadla na tři části – trnovské carství, vidinské carství a dobrudžské knížectví, které spolu politicky nesouvisely a byly dokonce někdy v nepřátelských vztazích.

Nástup Turků a konec bulharského státu

Podobná situace byla i v ostatních balkánských zemích v době, kdy osmanští Turci ovládli Malou Asii, vybudovali silný vojenský feudální stát a v roce 1352 vpadli na Balkánský poloostrov. Bulharské státy nebyly schopny klást jim vážný odpor. Trnovo padlo v roce 1393 a v roce 1396 ovládli Turci i vidinské carství a krátce předtím dobrudžské knížectví. Některá města se útočníkům houževnatě bránila, odpor kladli i obyvatelé v Rodopech.

Charakter turecké vlády

Po pádu bulharských států zavedli Turci v dobytém území svůj správní a hospodářský systém. Půdu měli v držení bohatí feudálové, členové sultánovy rodiny, vojenská a civilní hodnostáři, náboženské a dobročinné instituce a spahiové-příslušníci vojenské jízdy (za výnos půdy byli povinni jít do války s vlastními vojáky). Ostatní obyvatelé – měšťané a řemeslníci, chudina na vesnicích a ve větších sídlech – patřili k tzv. rájá (rájá = arabský stádo), a to muslimové i křesťané (od 18. st. jen křesťané). Příslušníci rájá byli zatíženi spoustou daní a různými pracovními povinnostmi.

Turecko bylo vojensky organizovaným státem. Hlavní sílu vojska tvořila spahijská jízda a janičárská pěchota (vytvořena ve 14. st.), kam byli odváděni násilím především neschopnější a nejzdravější křesťanští hoši, převedeni na muslimskou víru a ve zvláštních školách vycvičení na fanatické vojáky.

Koncem 16. st. se tato soustava začala rozkládat. Rozkladný proces později zesílil, hlavně v druhé polovině 18. st. a v první polovině 19. století. Kulturně nebylo Turecko schopno dát bulharskému národu vůbec nic, naopak jeho svěbytný kulturní vývoj byl ohrožen i tím, že bulharskou církev podřídil sultán cařihradskému patriarchátu. Křesťanské chrámy byly měněny v mešity nebo byly bořeny.

Ukrutnosti tureckých vojáků vyvolaly pobouření v Evropě, hlavně v Rusku, které tak mělo další důvod, aby v zájmu své zahraniční politiky vypovědělo v roce 1877 Turecku válku pro osvobození balkánských Slovanů (car Alexandr II.).

Podle mírové smlouvy v San Stefanu z března 1878 byl utvořen autonomní bulharský stát, zahrnující téměř celou Makedonii. Avšak Balkánský poloostrov se již tehdy stal předmětem diplomatické strategie velmocí a na nátlak Velké Británie a Rakouska-Uherska byla san-stefanská smlouva v Berlíně v červnu roku 1878 revidována. Vzniklo Bulharské knížectví (v severním Bulharsku) a Východní Rumélie (v jižním Bulharsku), která byla samosprávnou tureckou provincií s křesťanským guvernérem.

Po skončení turecké nadvlády stálo Bulharsko před úkolem uvést v život politický a hospodářský aparát, školy, státní správy a vybudovat vlastní hospodářství.¹¹

Roku 1879 byla přijata ve Velikém Tarnově nová ústava. První Velké národní shromáždění zvolilo knížetem Alexandra I. Battenberga (1857–1893), hlavním městem se stala Sofia. S podporou knížete byl 6. 9. 1885 uskutečněn státní převrat, kterým bylo sjednoceno podunajské Bulharské knížectví s Východní Rumélií. Převrat vyvolal válku se Srbskem, po jejímž vítězství 22. 10. 1908 Ferdinand I. v Tarnove vyhlásil nezávislost sultánovi a prohlásil se carem. Nezávislost byla zakotvena ústavou v roce 1911.

Nové uspořádání na Balkáně a 2. světová válka

Roku 1913 vyhlásilo Bulharsko válku Srbsku. Protože se však proti němu obrátili jeho bývalí spojenci a navíc Rumunsko a Turecko, přišlo Bulharsko o všechna dobytá území a o severní část Dobrudže. Balkánský spolek se rozpadl a vzniklo nové teritoriální uspořádání Balkánu. Bulharsko vstoupilo do 1. světové války roku 1915. Po porážce ztratilo mnoho území včetně přístupu k Egejskému moři. Roku 1918 se ujal vlády Boris III., který se orientoval na fašistické Německo. Snahy o komunistický převrat byly neúspěšné.

V roce 1938 začalo Bulharsko zbrojit a přistoupilo k fašistickému paktu tří mocností (Německo-Itálie-Japonsko), tzv. k Ose. Vyhlásilo symbolickou válku s výjimkou SSSR a jeho armáda obsadila Makedonii. V září roku 1944 vyhlásil Bulharsku válku Svaz sovětských socialistických republik. Bulharští komunisté vyzvali národ k povstání a Bulharsko bylo během týdne bez jakéhokoliv odporu a za nadšeného vítání lidu obsazeno rudou armádou.

Po referendu byla vyhlášena 15. 9. 1946 republika a 10. 2. 1947 byla v Paříži podepsaná mírová smlouva mezi spojeneckými mocnostmi a Bulharskem.

¹¹ Bulharsko – historie.

Éra komunismu

V prvních poválečných volbách zvítězila komunisty kontrolovaná Vlastenecká fronta. Bez soudu byly zastřeleny stovky lidí a popraveno mnoho významných politiků. V letech 1947–1962 se ujali moci bulharští komunisté. V čele s G. Dimitrovem byla přijata socialistická ústava, proběhlo znárodnění a kolektivizace, Bulharsko se stalo členem RVHP a Varšavské smlouvy. Hospodářství Bulharska fungovalo v rámci RVHP relativně dobře, hroutit se začalo až s pádem SSSR od poloviny 80. let.

Pomalý start nového režimu

Stejně jako ostatní východoevropské země, tak i Bulharsko bylo na konci 80. let minulého století svrženo vlnou změn, která zasáhla celý sovětský blok. Celkově neutěšená společenská situace se vyhrtila v letech 1996–97. Teprve v roce 1998 byly zaznamenány první znaky prosperity a byla zahájena jednání o vstupu Bulharska do západních struktur. Nová vláda podepsala tříletou smlouvu s Mezinárodním měnovým fondem, který uvolnil rozsáhlé půjčky. Byla zastavena inflace a provedena měnová reforma.

Postavení Bulharska ve světě

V letech 1999–2002 se poměry v zemi výrazně zlepšily. Stabilizovala se ekonomika a úspěšně se obnovil turistický ruch. Dnes je Bulharsko členem EU a pokračuje v ekonomických a politických reformách. Zaznamenán je ekonomický růst.¹²

Bulharský jazyk

Bulharský jazyk patří do skupiny jižních slovanských jazyků. Prošel složitým vývojem a vzdálil se nejvíce slovanskému typu. Nemá skloňování, chybí infinitiv, nejsou zde dlouhé samohlásky. Některá slova prý byla z ruštiny importována uměle za komunistického režimu, aby nahradila slova tureckého původu. Bulhaři je však nepoužívají a setkáme se s nimi spíše jen v česko-bulharském slovníku.

Jen malou pomůcku pro ty, kteří cestují do Bulharska bez jakékoliv znalosti tamního jazyka a neumí třeba ani cyrilici. Namísto přísné vědecké transliterace užíváme někdy kvůli jednoduchosti vlastního běžného přepisu slov do češtiny. Znak, který se přepisuje jako *ä*, má temnou, hrdelní výslovnost (něco mezi „a“ - a hláskou mezi písmeny B a R ve slově Brno.) V sousedství r a l se vynechává. Dobrá rada: při čtení bulharštiny zkuste zaměňovat bulharská „r“ za „h“ a bulharské „ъ“ za „u“ nebo „ou“. Možná porozumíte lépe.¹³

¹² Němec, D. *Bulharsko – kapesní průvodce*. 2005, s. 34-35

¹³ Bulharský jazyk, základní slovní zásoba.

Literatura

Počátky slovesného umění a písemnictví v Bulharsku souvisí s osobnostmi soluňských bratrů Konstantina a Metoděje. Období vlády Borise a Simeona I. je nazýváno Zlatým věkem bulharské kultury. V této době dochází k velkému rozvoji bulharského písemnictví. Neoficiální nekanonické texty, apokryfy a legendy začaly vznikat v průběhu jihoslovanického heretického hnutí-bogomilství. Nejvýznamnější literární památkou této doby je tzv. Tajná kniha.

Další rozkvět nastal až ve 13. a 14. st., na sklonku druhé bulharské říše. Pádem města Tarnova (1396) se Bulhaři dostali pod nadvládu Osmanů. Nejvýznamnějším literátem tohoto období byl vlastenecký patriarcha Evtimij Trnovski, který spolu s Theodosijem založil tzv. tarnovskou školu. Jeho významnými žáky byli Kiprian, Grigorij Camblak, Konstantin Kostenečki atd.. Z této doby pocházejí také významné překlady (Alexandreis, Trójská kronika, Přírodopisný slovník).

Za turecké nadvlády se literární tradice zachovávaly pouze v monastýrech. Sepisovaly se kroniky o porobení země. Kultura si musela najít jinou formu svého přežití. Rozvíjela se lidová tvorba, pohádky, báje, balady a epické písně o hrdinském boji proti Turkům.

Ve 2. polovině 18. st. došlo k oživení literární tvorby. První osobností národního obrození byl Paisij Chilendarski, který sepsal Dějiny slovanobulharské (1762). Dílo sice nemá valné ceny vědecké, ale přispělo významně k burcování národa. Jeho žák Sofronij Vračanski napsal významné memoárové autobiografické dílo Život a utrpení hříšného Sofronije a vydal první tištěnou knihu, naučnou sbírku Nedelnik. Rus Petr Bezsenov a Bulhaři P. R. Slavejkov, Ljuben Karavelov či Vasil Čolakov sbírali usilovně lidovou poezii, jako původní národní tvorbu. Řada talentovaných Bulharů získala vzdělání v Evropě (v Řecku, Rumunsku, Rusku i v Čechách). Roku 1869 byla založena Bulharská učená společnost, základ dnešní Bulharské akademie věd. Začaly se tisknout se první učebnice a vznikat díla věnující se boji za osamostatnění bulharské církve (1871) a škol.

Mezi představitele revoluční poezie 2. poloviny 19. st. a revoluční agitátory patřili Sava Rakovski (sbírka Lesní poutník), Petko Slavejkov a snad nejnadanější Christo Botev (lyrická sbírka Básně), který padl v osvobozeneckém boji. V próze vynikl Ljuben Karavelov (Bulhaři za starých časů). Sympatie osvobozeneckým snahám Bulharů projevovali významní literáti doby (Turgeněv, Dostojevskij, Hugo a u nás Svatopluk Čech, Karolina Světlá či Eliška Krásnohorská). Rozvíjel se tisk, psala dramata s historickými náměty a vznikala literární kritika.

Nejtypičtějším náměty po osvobození (1878) byly osvobozenecský boj a historický realismus. Nejznámější postavou této doby byl Ivan Vazov, básník a romanopisec připodobňovaný k našemu Jiráskovi. Podobně jako on dokázal obratně popisovat vnější děje, psychologie postav nebyla ale příliš propracovaná. Čerpal z nejnovější revoluční historie. Evropský zájem vzbudilo jeho dílo Pod jařmem popisující přípravy na povstání. Vazov se osobně znal s revolučními vůdci a složil také báseň Panagjurští povstalci, která znarodněla jako revoluční píseň. Rozvíjela se také venkovská próza. Jmenujme alespoň i u nás přeloženého Elina Pelina (Větrný mlýn).

Proti realismu vystupovali v 90. letech 19. st. individualisté reprezentovaní například Penčo Slavejkovem a v poezii symbolismus, který přinesl Pejo Javorov a rozvinuli např. T. Trajanov, D. Debeljanov, Ch. Jasenov, G. Milev. Bulharská moderna sdružená kolem Krastevova časopisu Misál ovlivnila celý další vývoj bulharské literatury 20. století. Typickou charakteristikou moderny bylo sloučení folklórní tradice s modernou a novými evropskými myšlenkami.

Od počátku 20. st. až do konce roku 1918 pronikal do literatury šovinismus podporovaný politickou orientací na výbojně Německo a Rakousko-Uhersko. Zásadní vliv na celou bulharskou společnost měly krutosti kolem nastolení fašistické diktatury v zemi a krvavého potlačení prvního protifašistického povstání v Evropě (září, 1923).

Tzv. „Zářijová“ literatura byla námětově rozmanitá, jednotící myšlenkou však byla sociální, demokratická a protitotalitní orientace. V próze vynikli např. G. Milev, S. Romjancev, později G. Karaslavov, J. Jovkov (významný povídkář), R. Stojanov, G. Vasilev ad.. Básniřka Dora Gabe přeložila Nezvalovy básně a on u nás naopak přeložil některé její verše. V poezii dále patří mezi nejpřednější Ch. Smirnenski, A. Dalčev, N. Vapcarov, E. Bagrjana, N. Chrelkov, D. Poljanov ad.. Po připojení Bulharska k fašistickým zemím OSA byli mnozí z nich vystaveni represím, věznění i popravám (Vapcarov).

Po porážce fašismu ve 2. světové válce a komunistickém převratu byla bulharská literatura podobně jako v celém sovětském bloku pod přísným dogmatem socialistického realismu. Ten byl ve znamení schématismu, deklarativnosti, konformismu a patosu. Literatura se věnovala zejména partyzánskému odboji, dělnickému hnutí a budování socialismu. Rozvíjela se i dětská literatura, historický román a povídková tvorba. Na počátku 50. let 20. st. vznikly významné romány: Tabák D. Dimova, Železný kahan D. Taleva a Ivan Kondarev E. Staneva. Postupně se prosazuje realističtější, pravdivější pohled na protifašistický odboj a sociální témata. Od poloviny 50. let nastává „období tání“, docházelo k rehabilitaci tvůrčí individuality, odstranění námětových a žánrových tabu. Poezie se vracela k intimnějším lyrice (D. Gabe, B. Dimitrova, I. Radoev, I. Pejčev atd.).

Od 60. let se literatura obracela více k současnosti, soustředila se na dobové problémy, zvláštnosti národních rysů. Objevovaly se i nové, politicky „neškodné“ žánry jako je detektivka, dobrodružná a vědeckofantastická literatura. Cenzura však bránila politické kritice a významný exilový kritik domácích poměrů, novinář G. Markov, byl dokonce ještě na konci 70. let za své názory tajnými službami zavražděn.

Po roce 1989 prošla bulharská literatura dynamickou proměnou. Literatura ztratila své prestižní a autoritativní postavení, zmizela nezbytnost její společenské funkce a samozřejmě její ideologická služebnost. Stala se uměním komornějším, oslovujícím užší okruh zájemců. Zejména pro mladou generaci literátů byl nový stav literární autonomie osvobozující. Umožňuje nebývalé experimentování, improvizování a velkou šíři vyjadřovacích a stylistických prostředků.

Současná bulharská literatura je průsečíkem mnoha žánrů, směrů a generací autorů. Vzhledem k tomu, že disidentská literatura neměla takový význam jako u nás, nastal na počátku 90. let v Bulharsku zejména boom autorských debutů. Stále živá je bulharská poezie, která dokáže nejrychleji reagovat na společenské změny. Během 90. let 20. st. na sebe upozornili básníci G. Gospodinov, P. Dojnov, T. Markov, V. Vidinski a básničky N. Radulova, A. Ličevova, S. Čolevova, B. Penčeva.

V próze je ze strany čtenářů zájem o silné příběhy a nové podání minulosti. Módní je také zájem o mystifikaci. Čtveřice nadějných autorů, B. Penčev, G. Gospodinov, P. Dojnov a J. Eftimov, vydala v roce 1995 mystifikaci *Bulharská čítanka*. Autoři „přepsali“ stejnojmennou knihu Ivana Vazova a Konstantina Veličkova z roku 1884 s úryvky děl domácí a zahraniční literatury. V „nové“ čítance je však čerpáno výhradně z jejích nových autorů. Nejde však jen o parodii. Spoluautoři jsou skutečně jedni z nejvýznamnějších představitelů, a to jak v oblasti prózy a poezie, tak i literární vědy. Tento projekt pokračoval knihou *Bulharská antologie* (Bălgarska antologia) v roce 1998.

Zřejmě největším současným talentem je básník a prozaik Georgi Gospodinov. S jeho tvorbou se měli možnost opakovaně seznámit zájemci na různých literárních večerech v Praze. V nakladatelství *Lidové noviny* vyšel roce 2004 soubor povídek *Gaustin neboli Člověk s mnoha jmény* v překladu I. Srbkové. Brzy by se u nás měly objevit také překlady jeho próz *Estestven román* a *I drugi istorii*.

Nová bulharská tvorba teprve v poslední době. V roce 2003 vyšla v Brně antologie moderní bulharské povídky *Jako draci*. Byl to první prozaický překlad po šesti letech (v roce 1997 vyšla v nakladatelství *Volvox Globator* kniha V. Paskova *Balada o Georgu Henychovi*). Naopak české překlady v Bulharsku se objevují relativně často. Velké pozornosti se stále těší např. *Kundera* či *Klíma*, současný zájem je o knihy M. Viewegha a D. Hodro-

vé. Nelze si však v žádném případě představovat tisícové náklady jako u nás. V nedávné době vyšly také básnické překlady Seiferta a Kollára (překlad Va'to Rakovski), Skácela, Rotrekla a Holuba (překlad Dimitr Stefanov).

„Literární život“ se rozpadl, dostal se na okraj, ztratil význam. Několik spisovatelských sdružení se uzavřelo do sebe, minimalizovalo svou společenskou a tvůrčí činnost, význam a věhlas. Řízení literatury a informace o literárních dílech a jevech je nyní stále více „soukromým“ povoláním, ambicí a politikou zvláštních skupin kolem vydavatelství a edic. Ve skutečnosti se souběžně rozvíjejí dvě nebo více literatur, které se vzájemně nedostatečně znají a uznávají.“ (D. Tanev, *Bulharská povídka* in *Narodili jsme se jako draci*, s. 230, Brno, 2003)

Českému čtenáři byla bulharská literatura představena v následujících antologiích: *Junácké písně národa bulharského* (1875), *Zpěvy tráckých Bulharů* (1886), *Antologie bulharské poezie* (1930), *Bulharsko v povídce* (1950), *Bulharská lidová poezie* (1957), *Jižní vítr* (1974), *Zlatý věk bulharského písemnictví* (1982), *Čítanka bulharské literatury* (1983), *Bulharská poezie 20. století* (1983), *Jako draci* (2003; antologie povídek). Dále byla přeložena samostatně díla Vazova, Karavelova, Jovkova, Boteva, Javorova, Pelina, Smirnského, Vapcarova, Karaslovova, Bagrjany, Gabe, Taleva, Dimova, Markova, Jordanova, V. Rakovského, Paskova, Gospodinova ad..

Nejvýznamnějšími českými bulharisty a balkonology jsou Ivan Dorovský, autor bibliografie československé balkanistiky, autor dvou slovníků balkánských spisovatelů (1978, 2001), česko-makedonského slovníku, biografie Konstantina Jirečka a prací o dramatickém umění jižních Slovanů a Dana Hronková, překladatelka a literární historička zaměřující se především na soudobou bulharskou poezii, spoluautorka *Slovníku spisovatelů Bulharska* (Odeon, Praha, 1978), autorka řady předmluv a doslovů k dílům u nás vydávané bulharské literatury a autorka výboru antologie bulharské poezie *Jižní vítr* (Praha 1974).¹⁴

Lidové zvyky a tvorba

Lidová tvorba vypovídá nejlépe o duši a životních podmínkách bulharského národa. Jejím projevem je lidová poezie a písně, lidové slavnosti (dodnes místy udržované) i tradiční kroje a další umělecké artefakty. O nejstarší lidové tvorbě není mnoho informací. Je však zřejmé, že u lidu byly i přes jeho christianizaci dlouho hluboce zakořeněny pohanské zvyky, báje a pohádky.

¹⁴ Literatura.

Lidová hudební tvorba byla v dlouhém období turecké nadvlády ovlivněna izolací od zbytku Evropy. Nese orientální a byzantské prvky, užívá antických a středověkých stupnic, rytmus je velmi rozmanitý a pro nás netradiční. Písňe jsou obvykle sólové, v podstatě arytmičké, táhlé, citově zabarvené, hlas v nich náhle stoupá a klesá.

Znějí monotónně, základních nápěvů je jen několik. Objevují se písňe obřadní, bytové, milostné, svatební, ale také historické a hajducké, připomínající různé zbojníky a hrdinné bojovníky proti Turkům. Častěji zpívají ženy, kterým v patriarchální společnosti nebyly určeny hudební nástroje. Písňe se předávaly během přástek.

Původní mužský lidový oděv tvoří bílý kroj, těsné kalhoty, krátký kabát nebo vesta. Je typický pro západ země. Východní Bulhaři nosí naopak kalhoty široké a kroj je temný s bílou vyšívanou košilí. Doplnkem mužského kroje je homolovitá nebo plochá beranice, široký barevný pás z tkaniny a pantofle z vepřové kůže.

Ženské kroje se rozdělují podle hlavní části oděvu do tří základních skupin. Pro první je typická dlouhá černá sukně se širokým okrouhlým výstřihem (tzv. sukman), která se nosí hlavně v jižních krajích. Druhou skupinu tvoří dlouhé šaty černé, zelené či modré barvy se zapínáním vpředu (tzv. saje). Třetí typ charakterizují dvě zástěry a krátká šněrovačka. Nosí se hlavně na severu. Zde také převládají jako vzory geometrické ornamenty a motivy ptáků. Rostlinné motivy jsou charakteristické pro severozápadní Bulharky.

Dívka z Dobrudže na sobě bude mít dlouhé červené šaty se dvěma tmavými pruhy dole, dlouhými bílými rukávy a pruhovanou, do zelena zbarvenou zástěrou. Dívka z Rodopi bude mít šaty bez rukávů, ve výstřihu stříbrnou výšivku červenou kostkovanou zástěru pod širokým červeným pasem a pestrobarevný šátek na hlavě. Součástí ženských krojů jsou čelenky, náhrdelníky z mincí a kulaté nebo kapkovité spony.

Do lidové tvorby patří také ručně tkané koberce (kilimy), vyšívané oblečení, ubrusy a deky, barevná keramika, řezbářské práce, ikonografie, předměty z tepaného kovu.

Kuchyně

Již od prehistorických dob jsou pro bulharskou kuchyni typické tři základní složky, které jsou používány při přípravě pokrmů. Jedná se o bílý slaný sýr, který je specifický svým složením, vyrábí se z ovčího, nebo kravského mléka a je známý též pod označením „balkánský sýr“, nebo „sýr feta“. Tento sýr je neoddelitelnou součástí různých bulharských jídel od šopského salátu až po banicu.

Dále je to jogurt, který obsahuje bakterii „lactobactericum bulgaricum“ a který nenajdete nikde jinde na světě. Bulhaři konzumují tento jogurt v různých formách každý den po celý život. A nakonec je to čubrica (česky saturejka). Rostlina, která běžně roste v Bulharsku, je svými vlastnostmi podobná oreganu. Po sklizni se drtí a používá na ochucení velkého množství jídel jako koření. Typickou přílohou k hlavnímu jídlu je v Bulharsku bílý chléb.

Bulharská snídaně často obsahuje jogurt a jemný závin se špenátem nebo sýrem (banica). Oběd nebo večeře začíná salátem s bílým sýrem (šopský salát), po němž následuje hlavní jídlo z hovězího nebo vepřového masa s paprikou nebo jinou zeleninou, vinnou révou a pepřem. Nakonec se často jako desert podává sladké pečivo plněné ořechy a sirupem (baklava).¹⁵

Recepty:

<http://www.bulharska-kucharka.cz/>

<http://bulharsko.orbion.cz/jidlo/>

<http://www.labuznik.com/cuisine.php?ID=28>

<http://bulharsko.travelon.cz/stravovani/>

<http://www.barevne-bulharsko.cz/informace/bulharska-kuchyne>

Divadlo, film, hudba

Počátky hudebně divadelních představení lze hledat v hudebním přednesu biblických textů v pravoslavných křesťanských chrámech, v nichž převládá řecko-byzantský vliv. Vyjadřují mystiku legend, příběhů starých kronik. Během turecké okupace však existovaly pouze lidové obřady s divadelními prvky a lidovými písněmi. Až v době národního obrození v polovině 19. století se začala pořádat ochotnická představení.

Plovdivský soubor měl například při hostování v Sofii takový úspěch, že ho ministerstvo osvěty přimělo k trvalému usazení v tomto městě. Tak byl položen základ divadla, které se v roce 1914 stalo divadlem národním. O jeho rozvoj se zasloužil český herec Josef Šmaha, který byl povolán jako ředitel divadla. V roce 1910 měla premiéru první bulharská opera Ubožáčka (E. Manolov).

Ve 20. letech se operní soubor od divadla osamostatnil a vznikla sofijská Národní opera. Důležitou roli sehrál skladatel a dirigent G. Atanasov. Na počátku rozvoje bulharské hudby stáli i čeští školení zpěváci a dirigenti vojenských hudeb. V roce 1930 byla po pokusech o vysílání v předchozích letech zaregistrována první rozhlasová stanice Rodno Radio.

¹⁵ Němec, D. *Bulharsko-kapesní průvodce*. 2005, s. 73-75

Po 2. světové válce nasává velký rozmach kulturního dění, postupně vzniká šedesát státních divadel a operní divadla v Plovdivu, Varně, Ruse a Stare Zagore. Světově proslulými se stali operní zpěváci a zpěvačky Boris Christov, N. Gjaurov, Rajna Kabaivanska a Gena Dimitrova. Folklorní soubory prezentují v dokonale vyškolené podobě vesnické lidové písně po celém světě. Bulharská kinematografie však svou produkcí nikdy moc neoslňovala. U nás zaznamenaly úspěch koprodukční československo-bulharské filmy Labakan a Legenda o lásce.

V Bulharsku se po celý rok konají prestižní mezinárodní festivaly hudby a scénického umění, jako například Novoroční festival v Sofii (prosinec – leden), Břežnové hudební dny v Ruse, Sofijské týdny hudby (květen – červen), Léto ve Varně (červen – červenec). Festival umění Appolonia v Sozopolu (září), Festival hudby a scénického umění v Antickém divadle v Plovdivu, atd..¹⁶

Výtvarné umění a architektura

Původní památky trácké, řecké, římské, byzantské a bulharské se dochovaly obvykle jen v zříceninách (Pliska, Preslav, Trnovo, vrch Carevec). Nejstaršími památkami výtvarnými jsou nástěnné malby, reliéfy a sochy v tráckých hrobkách v Údolí králů na jižním úpatí Staré planiny či Silistře. Známy je skalní reliéf v Madaře zobrazující jezdce zabíjejícího lva. Jedná se zřejmě o připomínku hrdinských činů chánů první bulharské říše a reminiscence o Mitraizmu protobulharů. Pro architekturu jsou příznačné baziliky a rotundy (např. v Plisce či v Preslavi).

K dalšímu rozvoji dochází po porážce fašismu (moderní architektura, rekreační soubory Albena, Rusalka, Zlaté písky, Slunečné pobřeží ad.). Od konce války do 70. let 20. st. bylo vybudováno na 1 300 000 nových bytů v nových sídlištích, čtvrtích i zcela nových městech. Mnoho měst a zejména vesnic zcela ztratilo původní podobu.

Skvostná středověká tvorba ikonografů z pěti bulharských ikonopisných škol inspiruje moderní umělce. Vysoce hodnocené je obrozené umění (18.–19. st.), zejména řezbářství a kovotepectví patrné na vyřezávaných stropech a vratech a četných ikonostatech. Obrozenou architekturu reprezentují půvabné, bohatě zdobené domy, kde je jedním z nejdůležitějších materiálů dřevo. Najdeme je zejména v Koprivstici, Plovdivu, Melniku, Arbanasi, Boženci, Velikém Trnovu atd.. Pozoruhodnou osobností v oblasti architektury je samouk Nikola Fičev. Významné jsou umělecké práce na přestavbě ríléského monastýru ve stylu klášterů na hoře Athos (1833–47). Současná podoba je dílem domácích architektů (Pavel, Debrlija, Rilec), malířů a řezbářů samokovské, rozlož-

ské a debrské školy. Cenný je vyřezávaný a zlacený hlavní ikonostar, vnější i vnitřní malby a další památky v knihovně a muzeu kláštera.

Od 70. let v něm dominuje grafika jako nejrozšířenější a nejprogresivnější umělecká disciplína hledající nové výrazové prostředky a formy. Mnozí bulharští grafici studovali na UPŠ v Praze u prof. Sklenáře a prof. Čepeláka aj.. Na výtvarné podobě prvního státního znaku Bulharska se podílel Alfons Mucha, jehož práce se stala vzorem v oblasti určité grafiky.¹⁷

Literatura:

Amort, Č. Dějiny Bulharska. 1980. Praha: Svoboda.

Němec, D. Bulharsko-kapesní průvodce. 2005. Brno: CP Books

Б. Димитров, Разказ за историята на България, 2005. София: Фондация КОМ

П. Добрев, Сага за древните българи, 2005. София: Кама

Институт по Тракология БАН, Кратка енциклопедия Тракийска древност, 1993. София: Арпец

Prameny:

BULHARSKO-historie. [online]. [citováno 2008-03-12] <http://www.slovane.ic.cz/slovane/bulharsko/bulharsko_historie.htm>

BULHARSKÝ JAZYK, ZÁKLADNÍ SLOVNÍ ZÁSoba. [online]. [citováno 2008-03-12] <<http://www.bulharsko.proweb.cz/indexn.htm>>

ENCYKLOPEDIA WIKIPEDIA. [online]. [citováno 2008-03-12] <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Bulharsko>>

LITERATURA. [online]. [citováno 2008-03-12] <<http://www.bulharsko.proweb.cz/indexn.htm>>

¹⁶ Němec, D. *Bulharsko-kapesní průvodce*. 2005, s. 49–51

¹⁷ Němec, D. *Bulharsko-kapesní průvodce*. 2005, s. 47–49

**Martina Gazdíková
Ondřej Kučera**

Archeologické nálezy v Číně dokládají první lidská sídla již v období starší doby kamenné. Člověk Jüanmou zde žil pravděpodobně před více než 600 tisíci lety. Z velkého množství regionálně utvářených civilizací mladší doby kamenné patří asi civilizace Jang-šao (asi 5.– 3. tisíciletí př. n. l. v provincii Šan-si) a civilizace Lung-šan (2400–1900 př. n. l. v Šan-tungu) se svou barevnou a černou keramikou k nejnámějším.¹⁸

Dynastie Šang (1766–1122 př. n. l.)

První čínskou civilizaci charakterizuje vysoká úroveň výrobků z bronzu. Bronzy šangské doby, kvalitou provedení nikdy nikým nepřekonané, patří k vrcholným uměleckým tvorbám lidstva. Ve službách šangských králů působili věštcí, kteří vládli uměním písma a praktikovali skapulimancii (tj. věštbu pomocí lopatkových kostí hovězího dobytka a břišních částí želvích krunýřů), k nimž se přiblížil rozžhavený předmět, v jehož žáru kosti popraskaly. Věštcí tyto praskliny vykládali jako vzkaz zemřelých předků, který na kost zaznamenali i otázkou. Tak vznikly ony slavné věštebné „dračí“ kosti, které dovedly archeology až do An-jangu, posledního šanghajského města. Tímto obdobím se datují i začátky čínského písma. Společnost v té době byla přísně hierarchicky členěná. Král byl nejen politickým, ale i náboženským vladařem. Venkovské obyvatelstvo pracovalo odděleně od horní vrstvy. Číňané v tomto období nepoužívali kovové zemědělské nástroje, tažný dobytek a pluh.¹⁹

Dynastie Čou (1122– 249 př. n. l.)

Na západě Číny vynikal koncem období Šang rod Čou, který kolem roku 1122 svrhl dynastii Šang a dobyl hlavní město Jin. Postavení si upevnili zřízením sítě mocenských vztahů, které bývají označovány jako „feudální“. Synové čouských vládců dostávali v léno padesát i více vazalských státek. Čouský král věnoval svému vazalovi symbolické rituální dary a spolu s nimi mu svěřil lid určitého území. Lidé byli důležitější než půda a stávalo se, že celé komunity odvozující svůj původ od společného předka byly přestěhovány do jiné oblasti a spolu s místním obyvatelstvem se staly součástí nového vazalského státu.²⁰

Éru Čou lze rozčlenit do tří období, ve kterých státní moc postupně ztrácela vliv. Období západních Čou (1050–771 př. n. l.) charakterizuje územní expanze a rozšíření moci

¹⁸ Havlíček T. *Asie: svět, v němž žijeme: kontinenty*. 2004, s. 52

¹⁹ Fairbank J. *Dějiny Číny*. 1998, s. 42–43, 51

²⁰ Fairbank J. *Dějiny Číny*. 1998, s. 49

lenních pánů na účet krále. V období Čchun-čchou (771–448 př. n. l.) existovalo kolem jedenácti lenních území, jejichž páni stále více rozšiřovali svou moc. V té době učil v městském státě Lu v provincii Šan-tung filozof Konfucius (551–479 př. n. l.). Jeho učení o vedení rodiny a státu, obsažené ve větším počtu knih, výrazně poznamenalo vývoj Číny. Třetí období éry Čou (481–249 př. n. l.) se označuje jako Čan-kuo, období bojujících států. Západní stát Čchin si modernizační vojska záhy získal hegemonní postavení a roku 221 př. n. l. poprvé sjednotil Čínu.²¹

Zatímco Šangové se dovolávali zemřelých předků a obraceli se k nim s prosbami o pomoc, Čouové začali odvozovat svoji moc od neosobního, univerzálnějšího božstva, Nebes (Tchien), která mohla udělit mandát kterékoliv rodině, jež si mravními kvalitami vysloužila právo vzít na svá bedra zodpovědnost za všechny lid. Toto učení zakládalo povinnost vládce zodpovídat se ze svých činů vyšší mravní autoritě, jíž je podřízeno celé lidské společenství.²²

Dynastie Čchin (225– 206 př. n. l.)

Za dynastie Čchin a Chan se začal rozvíjet námořní obchod. Vladař dynastie Čchin přijal titul Čchin Š Chuang-ti („vznešený císař v začátku“) a poprvé se nazval císařem Číny, jehož cílem bylo udržet si moc panovníka bez ohledu na prospěch lidu. Nástupem Čchin se začíná i zápis čínských dějin, zachovaný v 26 záznamech. Dynastie Čchin začala rozsáhlými reformami. Vedle sjednocení měř a vah vedla boj proti konfucianismu a oslabení moci úředníků.²³ Za svého života usiloval císař o nalezení elixíru nesmrtelnosti. Ve své touze získat elixír pětkrát putoval na posvátné hory Číny. V roce 210 př. n. l. první císař po třiceti sedmi letech vlády nečekaně zemřel. V roce 1974 byla na severu Číny objevena hrobka prvního císaře, která zaujímala plochu o více než 25 000 m² a 7 500 figur vojáků v životní velikosti, včetně koní a vozů.²⁴

Dynastie Chan (206 př. n. l.– 220 n. l.)

Po smrti Š' Chuang-tiho (220 př. n. l.) se zakrátko říše rozpadla. Z mocenských bojů vyšel jako vítěz Liou Pang (195 př. n. l.), který založil dynastii Chan. Za dynastie Chan dosáhla říše své do té doby největší rozlohy a zabírala části jižní Číny, Vietnamu, Koreje a Turkestánu. Nové obchodní cesty umožnily rozšíření obchodu až k Římu. Povstání venkovského obyvatelstva, hnutí „žlutých turbanů“ a občanská válka znamenaly však konec císařů.

²¹ Dějiny států a historie.

²² Fairbank J. *Dějiny Číny*. 1998, s. 49

²³ Dějiny států a historie.

²⁴ Fairbank J. *Dějiny Číny*. 1998, s. 66–67

Dynastie Ťin (265–420)

Říše se rozdělila na tři státy. V západním státě Vej převzal moc rod S'-ma, který založil dynastii Ťin a pod svým vedením sjednotil velké části říše (Západní Ťin 265–317, Východní Ťin 317–420). Začátkem 4. st. využili rozvratu v Číně Hunové a na severu a severovýchodě vnikli do země. Jih však zůstal nadále čínský.

Dynastie Suej (581–618)

Dynastie Suej, která byla u moci jen krátce, potlačovala domácí taoismus a podporovala buddhismus, který si přála pro základ státního řádu.

Dynastie Tchang (618–906)

Za dynastií Chan a Tchang došlo k velkému rozvoji zemědělství, řemeslné a umělecké výroby, tkalcovství a stavby lodí. Také pozemní a vodní doprava byla na potřebné úrovni a došlo k navázání širokých ekonomických a kulturních vztahů s Japonskem, Koreou, Indií, Persií a Arábií. Výroba papíru, knihtisk, střelný prach a kompas, to jsou čtyři velké objevy starověké čínské vědy a techniky, jež se rozšířily do světa a sehrály obrovskou roli v historii lidstva.²⁵

Hranice říše Tchang se rozšířila směrem na západ. Čína prožívala období kulturního rozkvětu. Hlavní město zdobilo mnoho chrámů a soch. Konfuciánský byrokratismus se v období Tchang dále rozvíjel a dosáhl podoby, ve které přetrvával až do roku 1911. Ohrožení hranic Tibeťany, Ujgury a Huny bylo příčinou zhoršující se finanční situace země. Bída sedláků, řemeslníků a drobných obchodníků vedla k občanské válce a opětovnému rozdělení Číny. Zatímco na jihu vzniklo více království, na severu se prosadila dynastie Sung.

Dynastie Sung (960–1276)

Za dynastie Sung si velkostatkáři upevnili své významné postavení. V rámci boje proti Kitanům uzavřel vládce dynastie smlouvu s tunguzským stepním kmenem Džurčenů. Po vítězství nad Kitany obsadili Džurčenové hlavní město dynastie Sung Pienling (dnes Kaj-pching) a založili tam dynastii Ťin, která vládla do roku 1234. Vládcové dynastie Sung se stáhli na jih a vládli z nového hlavního města Linan (dnes Chang-čou).

Dynastie Jüan (1280–1368)

V roce 1215 obsadili Mongolové v čele se svým vůdcem Čingischánem Peking a do roku 1234 zničili říši Ťin. Když vyhnali vládce dynastie Sung (1279), ovládli celou Čínu. Rozešli se nejen se starou čínskou kulturou, ale i s překonanou tradiční formou státní moci. V roce 1351–1368 Čínané povstali a Mongoly vyhnali.

Dynastie Ming (1368–1644)

Císař Ču Jüan-čan (1368–1399) znovu omezil mocenské postavení byrokracie a zavedl absolutní monarchii. Až jeho nástupci vytvořili na císařském dvoře velké poradní grémium, které bylo v roce 1403 přeloženo z Nankingu do Pekingu. V rámci nového členění říše se vytvořilo 13 provincií s vlastními provinčními vládami.

Portugalci byli první Evropané, kteří v roce 1514 přistáli u čínského pobřeží. Italský jezuita Matteo Ricci (Li Ma-tou) založil v Pekingu první křesťanskou obec. Začátkem 17. století založili kočovní Mandžuoové na severovýchodních hranicích Číny silný stát a pod vedením knížete Nurhačiho dynastii Čching. Počtem slabší, ale vojensky silní Mandžuoové využívali ve své politice vnitřní rozbroje v Číně. Od roku 1628 otráasaly zemí občanské války a selská povstání a přírodní katastrofy zhoršovaly i tak bídnou situaci sedláků, které zatěžovaly stále vyšší daně. Selské armádě, které velel Li C'-čchang, se roku 1644 podařilo dobýt Peking. Poslední císař dynastie Ming si vzal život a ještě v tomtéž roce obsadili Peking Mandžuoové. V roce 1683 bylo dobytím Tchaj-wanu završeno obsazení celé Číny.

Dynastie Čching (1644–1911)

Vládcí dynastie Čching ve velké míře zachovali starou státní strukturu. Všechny vysoké vládní úřady byly obsazeny dvojmo – Číňanem a Mandžuem. Časem Mandžuoové přebírali čím dál víc zvyky a tradice Číňanů. Mandžuská vláda byla pro Čínu až do konce císařské říše cizí. V době dobovačných válek přišly o život miliony Číňanů. V roce 1700 byl počet obyvatel (150 milionů) přibližně na úrovni roku 1600. Za vlády císařů Sen-cua (1622 až 1722), Ši-cunga (1723–1736) a Kao-cunga (1736–1796) zabírala Čína největší území ve své historii: Tibet, Nepál, části Mongolska a Mandžuska byly začleněny do čínského císařství a v letech 1788–1789 Barma a Annam.

Nerčinská smlouva s Ruskem v roce 1689 byla první smlouvou uzavřenou s evropskou zemí a upravovala hranice u řeky Amuru. V období Čching rozkvétala kultura i věda. Kromě čínských učenců, kteří na císařském dvoře vytvořili mnoho encyklopedií a lexikonů, v roce 1692 působili v Pekingu i jezuité, protože císař Šeng-cu se zajímal o jejich poznatky.

²⁵ Embassy of the people's republic of china in the Czech Republic. Dějiny Číny.

Portugalsko mělo jako první evropská mocnost od roku 1577 stálou základnu v Macau. V roce 1699 založili Angličané své sídlo v Kantonu. Hlavním artiklem byl čaj, hedvábí a porcelán. Dovážela se především bavlna, vlna a později opium z Indie.

Opiová válka

Dovoz opia Brity vyvolal v roce 1840 konflikt, který koncem 19. st. vedl k rozpadu Čínské říše. V roce 1830 začali Britové dovážet do Číny opium. Užívání opia nejenže poškodilo zdraví tisíců Číňanů, ale mělo za následek i odliv velkého množství stříbra, kterým se za opium platilo. Aby se zabránilo obchodování s opiem, vydal císař Süan-cung v roce 1839 přísný zákaz užívat opium a vyslal do Kantonu komisaře, který v něm nechal zničit 1000 tun opia nacházejícího se ve vlastnictví britských obchodníků.

Britové na tento čin odpověděli ostřelováním čínských přístavů a přinutili Čínu v roce 1842 podepsat nankingskou smlouvu. Kromě značného odškodnění dosáhli Britové i otevření pěti smlouvou určených přístavů a stanovení pevných obchodních tarifů. Nankingská smlouva byla první z celé série pro Čínu nevýhodných smluv, kterými si evropské mocnosti postupně zajišťovaly odstoupení čínského území a obchodní privilegia. V letech 1856–1860 došlo opět k ozbrojeným konfliktům. Tiencinskou (1858) a pekingskou (1860) smlouvou si Evropané vymohli další výhody. Rusko získalo na základě ajgunské smlouvy (1858) celou oblast na sever a východ od řeky Ussuri. V roce 1876 se začalo rozpínat Japonsko, v roce 1885 si zajistilo hegemonii nad Koreou a ve válce v letech 1894–1895 nad Tchaj-wanem (Formózou).

V roce 1850 vypuklo největší selské povstání v dějinách Číny. V tchajpchingském povstání se proti hospodářským a sociálním poměrům a hlavně proti vykořisťování vzbouřilo kolem několika milionů sedláků. Na území hlavního města Nanking, které bylo kontrolováno, byl zrušen obchod s opiem. Evropané, kteří si zpočátku v selské válce zachovávali neutrální postoj, zasáhli nakonec do bojů na straně císařské vlády a povstání bylo v roce 1864 potlačeno.

V roce 1899 vypuklo v Šan-tungu tzv. boxerské povstání, které bylo zpočátku namířeno proti zahraničním misionářům. V Pekingu byl dne 20. 6. 1900 zavražděn německý vyslanec baron Klemens von Ketteler. Čína vypověděla zahraničním mocnostem válku. Boxeři, podporovaní Cch'-si, vdovou po císaři, zaútočili na vyslaneckou čtvrť Pekingu. Na podzim roku 1900 vnikly do Pekingu jednotky osmi států a povstání potlačily. V tzv. boxerském protokolu v roce 1901 musela Čína souhlasit s vysokými vojenskými reparacemi a dalšími privilegii pro cizince.

V roce 1892 založil lékař Sunjatsen v exilu společnost pro obrození Číny (Sing čung-chuej). V roce 1905 proklamoval své tři národní principy (nacionalismus, demokracii a blahobyt lidu) a stal se ústřední postavou opozice. Císařský dvůr, kde v roce 1908 nastoupil na trůn teprve dvouletý princ Pchu I., zavedl řadu reforem v oblasti správy státu. Pokus zestátnit železnice a pokrýt tak další zahraniční půjčky vedl k vypuknutí revoluce 10. října 1911. Z Wu-chanu se rozšířily nepokoje do mnoha částí země. Revolucionáři pod vedením Sunjatsena vytvořili v Nankingu vládu. Pchu I. se 12. února 1912 oficiálně vzdal svého titulu.

Od císařství k republice

Na místo Sunjatsena, který se chtěl vyhnout hrozící krvavé občanské válce, nastoupil velitel císařské armády Jüan Š'-kchaj. Jüan Š'-kchaj byl zavražděn, když se chtěl jmenovat císařem nové dynastie. Když se v Číně rozšířila zpráva, že na základě rozhodnutí Versailleské mírové konference se mají německá privilegia v Číně přenést na Japonce, pekingští studenti velkou demonstrací 4. května 1919 zahájili odboj proti Japoncům. V roce 1921 byla v Šanghaji založena Komunistická strana Číny. Jeden z jejích spoluzakladatelů, Mao Ce-tung, byl silně ovlivněn květnovým hnutím. V letech 1919–1927 zuřila ve velké části Číny občanská válka.

V „Nebeské říši“ zápasilo o moc víc generálů. Generál Čankajšek, který po smrti Sunjatsena převzal vedení národní strany Kuomintangu, ustavil vládu v Nankingu. V roce 1931 obsadili Japonci Mandžusko a vytvořili stát Mandžukuo v čele s posledním císařem dynastie Čching Pchu Im. Japonci šikovně využili rozporů v Číně. V roce 1931 vytvořili komunisté v provincii Ťiang-si vládu jako protipól Čankajškovy moci a v roce 1934 začal Čankajšek velkou ofenzívu proti svým bývalým spojencům.

Komunisté se Velkým pochodem do října 1935 stáhli do severního Šen-si. V roce 1937 začala útokem Japonců na most Marka Póla jihozápadně od Pekingu čínsko-japonská válka. Kuomintang i komunisté sice bojovali spolu proti Japoncům, nedokázali se však domluvit na společném postupu. Po japonské kapitulaci 2. září 1945 se v Číně opět rozpoutala občanská válka. Bojem proti Japoncům a zaváděním pozemkové reformy v obsazených oblastech získali komunisté – mezi nimiž měl od Velkého pochodu vedoucí postavení Mao Ce-tung – velké sympatie, a to hlavně na venkově.

Do podzimu se jim podařilo vyhnat národní vládu na Tchaj-wan a 1. října 1949 vyhlásili Čínskou lidovou republiku.

Čínská lidová republika

Prvním předsedou vlády se stal Čou En-laj. V roce 1950 byly na základě zákona o pozemkové reformě zrušeny velkostatky a do roku 1957 se půda nanovo rozdělila. V roce 1958 byly vytvořeny lidové komuny jako nová forma zemědělské výroby, které kolektivně obhospodařovaly půdu. Prvním pětiletým plánem se začal podle sovětského vzoru rozvíjet průmysl. V roce 1958 se měl v rámci tzv. velkého skoku vybudovat průmysl a zvýšit výroba. Tato akce však neskončila úspěšně a odchod sovětských poradců v roce 1960 vedl ke zhoršení vztahů se SSSR, s nímž byla v roce 1950 uzavřena smlouva na 30 let o přátelství.

V září 1954 byla na prvním národním lidovém sjezdu v Pekingu přijata ústava Čínské lidové republiky. Mao, jehož spisy byly zveřejněny v milionových nákladech, se snažil aplikovat marxistickou teorii na čínské poměry. Akcí „Ať rozkvetou všechny květy, ať soupeří všechny školy myšlení“ podpořil v roce 1956 vnitrostranickou kritiku. Když se však zdálo, že je ohrožena jednota strany, kampaň v roce 1957 byla zastavena.

V červenci 1963 se vyhrotil ideologický konflikt se Sovětským svazem, kterému Čína vyčítala (hlavně pro jeho politiku mírové koexistence) sociální imperialismus a odstoupení od socialistických principů. V Číně se 16. října 1964 uskutečnil výbuch první atomové bomby a 17. června 1967 pokus s vodíkovou bombou.

V roce 1966 začala na podnět Mao Ce-tunga tzv. Velká proletářská kulturní revoluce. Žáci, studenti a učitelé vytvořili rudé gardy, které měly bojovat proti revizionismu a stranické opozici. Kromě toho měl být odstraněn rozdíl mezi městem a vesnicí, mezi průmyslem a zemědělstvím. Maův odpůrce Liu Šao-čchi byl v roce 1967 zbaven funkce prezidenta.

V roce 1968 bylo vysokoškolské studium drasticky zkráceno a v říjnu se usnesením Výkonného výboru Komunistické strany Číny kulturní revoluce formálně ukončila. Cesta družstva stolních tenistů USA do Číny (tzv. Pingpongová diplomacie) v dubnu 1971 přispěla ke sblížení USA s Čínou. V únoru 1972 přicestoval do ČLR sám prezident Spojených států amerických Richard Nixon.

Čína po Maově smrti

Dne 9. září 1976 zemřel Mao Ce-tung. Na jeho místo předsedy ústředního výboru a předsedy politbyra nastoupil Chua Kuo-feng. Pátý národní lidový sjezd ho v únoru 1978 potvrdil ve funkcích a jmenoval Teng Siao-pchinga jeho nástupcem. Nové vedení zatkl skupinu nazvanou „banda čtyř“, seskupenou kolem Maovy vdovy Ťiang Čching, které se vyčítalo, že si chtěla zabezpečit moc nečestným způsobem. Byla vyloučena ze strany, zatčena a roku 1981 odsouzena k přísnému trestu.

Přestože se Teng Siao-pching vzdal své funkce ve vládě, měl významný vliv na formování mocenských vztahů v čínském vedení a na vývoj čínské politiky. Jeho zahraniční politiku charakterizovalo opatrné sblížování se Sovětským svazem a pokračování v dobrých vztazích se západní Evropou.

Velmi opatrné vnitřní reformy však nevedly k výraznějšímu zlepšení. Nespokojenost lidí rostla. Gorbačovova perestrojka vyvolala u prostých Číňanů nadšení a zároveň pobouření nad poměry ve vlastní zemi. V květnu 1989 zorganizovali studenti masový revoluční protest. Obsadili náměstí Nebeského míru v Pekingu a několik set studentů se pokusilo hladovkou vyvinout nátlak na vedení země. Při zákroku vojska 4. června 1989 došlo ke krvavému masakru neozbrojených studentů. Následovalo období tvrdého pronásledování a trestání účastníků protestní demonstrace a opětovného nastolení tvrdé diktatury. Vedení strany a státu bylo však omlazeno a začalo opět navazovat kontakty se Sovětským svazem.

XIV. sjezd Komunistické strany Číny v říjnu 1992 potvrdil přechod k tržnímu hospodářství, ale nepřipustil politické reformy. Generálním tajemníkem strany byl opět zvolen Ťiang Ce-min, 1. 7. 1997 se po 99 letech pod čínskou správu vrátil Hongkong.²⁶

Jazyk

Čínština patří do tibetočínské jazykové rodiny a má celou řadu dialektů (místních variant, Kantonština, Futienština apod.), které jsou vzájemně značně odlišné. Spojuje je společné znakové písmo. Čínština má dvě hlavní větve, severní a jižní. Spisovná čínština (národní jazyk) je jazykovou normou na celém území Čínské lidové republiky, je jazykem sdělovacích prostředků a úředním jazykem. Jedná se o jazyk izolační (neskloňuje, nečasuje) a tónický (rozlišuje 4 tóny). Tóny se při přepisu zaznamenávají grafickými znaménky nebo číslicemi. K přepisu do latinky se používá od 50tých let přepisová abeceda pinyin.²⁷

Literatura

Klasická čínská literatura se může pochlubit úctyhodným stářím i vysokou úrovní. V 6. st. př. n. l. byla sestavena kniha písní, která obsahuje 305 básní, znamenala základ pro vývoj formy a stylu čínské poezie. Kromě této antologie pařily mezi nejstarší literární památky také věštecká příručka Kniha proměn, prózy s filozofickým a náboženským zaměřením Kniha dokumentů, rituální texty Kniha obřadů, záznam historických událostí Letopisy jara a podzimu a Kniha hudby. Za velmi významnou osobnost čínské poezie se v Číně

²⁶ Dějiny států a historie.

²⁷ Informační a zpravodajský server o Číně.

považuje básník Qu Yuan (340–278 př. n. l.). O rozvoj čínského dramatu se velkou měrou zasloužil Guan Hanging (1213–1297), který napsal 67 her, z nichž některé se hrají dodnes.

Moderní čínské literatuře dominuje Lu Xun (1881–1936), jehož novely i překlady tvořily jakýsi předěl mezi starou a novodobou tvorbou. Jeho ostrá kritika patřila především staré čínské společnosti, konvencím, pověrám. Mnoho spisovatelů, básníků a dramatiků se snažilo ve 40. a 50. letech podpořit revoluci i budování Čínské lidové republiky. Za pozornost stojí literární produkce po roce 1976. Zprvu se autoři často vraceli ke krivdám a absurditám „kulturní revoluce“; později se pozornost více soustřeďuje na otázky každodenní existence a v předešlém období tabuizovaný vztah mezi mužem a ženou.²⁸

Styl komunikace

Číňané oceňují co nejdetailnější informace. Strohá věta obsahující pouze výstižné informace je neslušná. Vyjadřují svá přání oklikou, posluchač si musí sám skrytý význam domyslet. Když Číňan řekne ANO, neznamená to souhlas. Odmítnutí je považováno za velmi neslušné. Přímý kontakt očí je drzý.

Styl jednání

Mezi dobré vlastnosti Číňanů patří zdůrazňování povinnosti, loajalita, upřímnost, synovská úcta, úcta ke starším lidem a ke stáří, podřízenost autoritě, třídní vědomí, skromnost, umírněnost, velkorysost a vyhýbání se přímému konfliktu.²⁹

Rod a rodina

Čína je baštou rodinného systému, z něhož odvozuje svou sílu i svou netečnost. Rodina v Číně byla až donedávna mikrokosmem, státem v miniatuře. Řád v tradiční rodině velmi účinným způsobem připravoval čínského člověka k zařazení do společnosti, uspořádané podle obdobného modelu, včetně hierarchie úřednických postů ve státní správě.

Rodina, a nikoliv jedinec, byla základní jednotkou společnosti a prvkem, který nesl zodpovědnost v rámci místního politického života. Neoddělitelná součást rodinného života je synovská oddanost a poslušnost, jsou přípravou k budoucí oddanosti vládci a poslušnosti vůči autoritě státu.

²⁸ Masojídková L. *Čína*. 1999, s. 30

²⁹ Informační a zpravodajský server o Číně.

Zmíněná funkce rodiny vychovávat oddané syny, kteří se stanou věrnými poddanými, je patrná z modelu autorit uvnitř tradičního rodinného společenství. Otec byl nejvyšším absolutním vládcem a měl kontrolu nad způsobem využití rodinného majetku a všech příjmů, stejně jako rozhodující hlas při sjednávání sňatků pro své děti. Děti k němu poctivěly směs lásky, strachu a posvátné úcty a jejich pocity dále posilovala všeobecná vážnost vůči starším osobám. Ztrátu síly, kterou přináší stáří, v jejich očích nahrazovala přibývající zkušenost a moudrost.³⁰ Příslušnost ke kolektivu je pro Číňany důležitější než individualita, a proto jsou Číňané dobře organizovatelní pro hromadné aktivity.³¹

Námluvy, svatba

Uzavření sňatku je v mnoha zemích důležitou společenskou událostí. Nejinak tomu vždy bylo i v Číně. Klasický čínský svatební obřad prošel postupem času mnoha změnami, ale i v současnosti si zachoval mnoho tradičních zvyklostí, podle nichž probíhal již před mnoha staletími. Některé novomanželské páry dnes dávají přednost i svatbám v evropském stylu či kombinaci prvků evropského a čínského svatebního obřadu. V mnoha čínských rodinách je průběh svatby nadále dodržován podle starých zvyklostí.

Pro čínskou svatbu je typická červená barva, symbolizující štěstí, radost a mládí. Červenou barvu nemají jen šaty a závoj nevěsty, ale také celá slavnostní výzdoba. Do červeného papíru se balí svatební dárky a okna jsou polepena červenými vystřihovánkami. Dříve patřila k svatebnímu obřadu i cesta nevěsty k ženichovi v červeně zdobených nosítkách, které posílala pro nevěstu i s hudebním doprovodem ženichova rodina.

Bílá barva, jež je nedílnou součástí svatby v evropském nebo také západním stylu, je naopak v Číně chápána jako barva smutku a používá se při obřadech pohřebních. Tradiční čínské svatbě předcházelo ještě v nedávné době jednání rodičů s profesionálními dohazovači, kteří měli vyhledat vhodnou nevěstu pro jejich syna. Funkce dohazovačů se dnes sice postupně vytratila, ale v čínské společnosti nadále funguje jakási vzájemná výpomoc při seznamování mladých párů. Zda se k sobě manželé skutečně hodí se tradičně zjišťuje i podle data jejich narození. Dnes už se posuzování vhodnosti sňatku podle data narození nepřisuzuje taková vážnost, ale v dřívějších dobách mohl nevhodný den narození znamenat i zrušení sňatku.

Svatební obřad probíhá tradičně v domě rodičů ženicha, kam se nevěsta po sňatku většinou přestěhuje. Při obřadu se ženich s nevěstou postaví proti sobě, ukloní se nebi, zemi, rodičům a nakonec i sobě navzájem. Slavnostní hostina se obvykle zahajuje nudlovou

³⁰ Fairbank J. *Dějiny Číny*. 1998, s. 27

³¹ Informační a zpravodajský server o Číně.

polévkou. V miskách s polévkou pro ženicha a nevěstu bývá jen jedna velmi dlouhá nudle, značící dlouhý život. Podle čínského zákona o uzavírání sňatků se muži mohou ženit od svých 22 let a ženy od 20 let.

Postavení ženy

Postavení ženy v čínské společnosti se začalo měnit během 20. století. Jejich hlavní činností byla dříve jen starost o domácnost. Jejich podřadné postavení se mohlo částečně zlepšit, pokud žena porodila syna. Na čínský císařský trůn sice neusedal vždy muž, z historie jsou známy i některé panovnice, ale obecně se žena neměla účastnit úředních jednání a nebylo jí ani povoleno skládat státní zkoušky. Povinnost postarat se o rodiče ve stáří byla přisuzována vždy jejich synovi, jenž žil v domě svých rodičů i po svém sňatku. Dcera naopak bydlela se svými rodiči pouze do své svatby, v jejíž den se stěhovala za svým mužem do domu svého tchána a tchýně. Podobně dnes fungují rodinné vztahy i v čínské společnosti na Tchaj-wanu. Pokud má tamější rodina syna i dceru, starost o rodiče se přirozeně přisuzuje spíše synovi, jenž by měl být svým rodičům nablízku. Dívce je potom dána větší volnost provdat se třeba do místa vzdáleného stovky kilometrů od svých rodičů.

Tradiční zvyklostí, kterou čínské ženy podstupovaly, bylo svazování nohou, tzv. zlaté lilie. V některých částech Číny byl tento zvyk dodržován až do 30. let 20. století. Nohy se dívkám svazovaly už od dětského věku a postupně byly deformovány do tvaru zlatých lilí. Chůze, ale i pouhé stání způsobovalo ženám velkou bolest, po celý život pak nosily obinadla a pohybovaly se jen velmi obtížně. Malá chodidla byla v čínském pojetí součástí ženské krásy a čím menší měla dotyčná dívka nohu, tím se i zvětšovala její šance na dobrý sňatek. Zvyk svazování nohou byl rozšířen zvláště v 18. a 19. st. na čínském venkově. Žena s neschváznutými nohama dokonce v té době budila spíše posměch.

Od svazování nohou se samozřejmě již dávno upustilo a ženy mají v Číně stejná práva jako muži. V některých oblastech (např. v politice) však mají podobně jako v jiných zemích převažující zastoupení muži.

Svátky

Čínské svátky by se obecně daly rozdělit na svátky státní a tradiční. Muslimové, křesťané a další obyvatelé jiného vyznání, kteří žijí na čínském území, dodržují dále své náboženské svátky. Vůbec nejvýznamnějším svátkem celého roku jsou Svátky jara neboli Čínský nový rok. Slaví se obvykle na přelomu ledna a února, přesněji v den, v němž dosáhne měsíc podruhé od zimního slunovratu novu. Tradiční slavnosti dnes trvají tři dny, dříve se však slavilo dokonce měsíc. Svátky jara jsou dnes v Číně hlavně příležitostí pro rodinná

setkání. Na přelomu ledna a února se proto dává do pohybu obyvatelstvo celé Číny, lidé cestují třeba i přes celé území, aby oslavili příchod nového roku mezi svými blízkými.

O Svátcích jara se dodržuje mnoho tradičních zvyklostí. Ženám se doporučuje, aby zůstaly doma, odpočívaly a neuklízely. Třeba při zametání by totiž mohly vymést z domu blahobyt a štěstí. Novoroční oslavy končí tradičně patnáctého dne prvního měsíce Svátkem lampiónů. V noci prvního úplňku v novém roce zaplní ulice lampiónové průvody. Této noci by měly lampióny svítit na cestu duším zemřelých předků, které se po oslavách vrací do záhrobí. Svátky doprovázejí také hádankářské a básnické soutěže a na slavnostní stůl se podávají knedlíčky z lepkavé rýže se sladkou náplní, symbolizující shledání.

Čínské dušičky neboli Svátky čistoty a jasu se slaví na jaře stý šestý den po zimním slunovratu a někdy se jim také říká Svátky studeného jídla. Souvisí s kultem předků a jeho hlavní náplní je čištění hrobů a mohyl. Po očištění hrobů se tradičně provádějí oběti. Obvykle se obětuje několik druhů jídel a také obětní peníze. Při obřadu samozřejmě nesmějí chybět svíčky, vonné tyčinky a petardy. V průběhu svátku se povoluje jíst pouze studená strava, nic se tedy nesmí vařit a ani ohřívat. Na počest příchodu jara se jí pouze čerstvá zelenina. Svátky doprovází i sázení stromů, které mají symbolizovat nejen nový život, ale mají se také stát útočištěm duší zemřelých.

Jedním z nejoblíbenějších čínských svátků je Svátek dračích člunů neboli Letní slavnosti. Slaví se pátého dne pátého lunárního měsíce, tedy kolem období letního slunovratu. Se Svátkem dračích člunů bývá spojována legenda o básníkovi Čchü Jüanovi ze 3. st. př. n. l.. Na protest proti tehdejší poměry se ve své zemi utopil v řece Mi-luo. Podle legendy se ho pak ještě marně snažili zachránit lidé na loďkách. Od té doby vyplouvají ve stejný den na řeku čluny a lidé k uctění Čchü Jüanovy památky házejí do vody bambus plněný rýží. V průběhu svátku se konají závody ve veslování na dračích člunech, lodích tvarovaných do podoby draka. Jako tradiční jídlo se podává ochucená lepkavá rýže balená do listů bambusu.

Patnáctého dne osmého lunárního měsíce se slaví Svátek středu podzimu, jehož hlavním symbolem je měsíc, který je prý v tento den jasnější než kdykoli jindy v roce. Všude se prodávají měsíční koláčky, oslavují se žně a nastává příprava na zimní měsíce. S tímto podzimním svátkem je spojena i legenda o víle Čchang-e, jež byla manželkou bájného lukostřelce Iho. Její manžel dostal od bohů za své služby lék nesmrtnosti. Víla lék tajně vypila a ze strachu před hněvem svého manžela utekla na odvrácenou stranu měsíce. Vílu lze spatřit za úplňku, žije prý na měsíci s nefritovým zájčkem, který vznikl proměnou ze zbytku léku nesmrtnosti.

O Svátku středu podzimu uctívají Číňané měsíčního boha a děkují Nebi a Zemi za všechno, co jim poskytuje příroda. Svátek je také vítanou příležitostí pro rodinná setkání. Měsíční úplněk je ostatně symbolem rodinného kruhu.

Čínská kuchyně

S trochou nadsázky by se dalo tvrdit, že na kuchyni, pokrmech, přípravě jídel, způsobu a účelu jejich podávání stojí celá čínská kultura. Někdy se až dokonce zdá, že jídlo je zkrátka středobodem života každého normálního Číňana. Bezpočet velkých a menších restaurací, stánky s jídlem, pouliční prodavači různých laskomin, vůně ovoce, masa, česneku, zázvoru a dalšího koření, to všechno dohromady vytváří nezaměnitelnou atmosféru čínských ulic. Projít se v Číně po ulici či nočním trhu znamená především aktivovat všechny smysly. Bez tradičních pokrmů se v Číně neobejde žádný svátek, jídlem se v chrámech uctívají předci a bohové a je s ním také spojena řada čínských legend a pověstí. Dobré jídlo patří v Číně neodmyslitelně k rodinným setkáním a kuchyně a jídelna k nejdůležitějším částem domu. Návštěva vyhlášené restaurace je pak pro mnoho Číňanů nejoblíbenějším způsobem trávení volného času.

O Číňanech se také říká, že dokáží připravit pokrmy téměř ze všeho, co naleznou v přírodě. S jídlem je také úzce spjata čínská medicína. Základními surovinami čínské kuchyně jsou především rýže a obiloviny. Rýže je typická pro jižní Čínu, na severu se zase mnoho pokrmů připravuje z mouky. Podle nejstarších legend prý rýže vznikla z těla některé bohyně nebo ji prý lidstvo dostalo darem od Nebeské či Podzemní říše.

Nejoblíbenějším pokrmem z mouky jsou v Číně nudle, dále pak kynuté knedlíky připravované v páře s masovou nebo i sladkou náplní či masem nebo zeleninou plněné kuličky nebo taštičky. Důležitou potravinou v Číně je také sója, z níž se vyrábí třeba sojové mléko nebo sojový tvaroh, tzv. tou-fu. Téměř v každém čínském pokrmu nechybí zelenina. S oblibou se používá čínské zelí, lilek, špenát, pórek, česnek, cibule, bambusové výhonky, bílá ředkev, květák, celer, fazolové lusky atd. Kromě vepřového, drůbežního a rybího masa jsou v čínské kuchyni hojně zastoupeny i plody moře (krabi, krevety, ústřice, medúzy atd.).

Při jídle používají Číňané hůlky. Také k nim se váže celá řada pověr. Smůlu prý přináší, když se hůlky nechají po skončení jídla v misce. Neměly by se ani půjčovat cizím lidem, mohly by se totiž snadno zlomit a přinést neštěstí.

Pár receptů:

<http://dadala.hyperlinx.cz/narod/narodr007.html>

http://www.labuznik.com/rec_ext.php?state=cn

<http://recepty.ekucharka.cz/2/>

<http://recepty.mraveniste.cz/detail-kuchyne.php?idselect=23>

Náboženství

Mezi nejrozšířenější náboženství Číny patří taoismus a buddhismus. Někdy se také uvádí konfucianismus, ale ten je více než náboženstvím spíše filozofickým směrem, pohledem na svět či souborem hodnot a morálních zásad, jejichž dodržováním je člověk prospěšný nejen své rodině, ale také čínské společnosti, v níž je právě rodina základní stavební jednotkou. Zakladatel konfucianismu, Konfucius, je historicky doložená osobnost. Narodil se v 6. st. př. n. l. v čínské provincii Šan-tung. Kromě menších úřednických funkcí působil celý život jako učitel.

Konfuciánským ideálem je ušlechtilý muž (v čínštině t'ün-c') nesobeckého a vyrovnaného charakteru a neotřesitelné morálky. Podle Konfucia je dobrým člověkem jedině ten, jenž se snaží být vždy ještě lepším. Konfuciánskou společnost ovládá pět základních vztahů: vládce – poddaný, manžel – manželka, rodič – dítě, starší – mladší přítel a starší – mladší sourozenec.

Současníkem Konfucia byl Lao-c', jeden z hlavních představitelů taoismu. Základním pojmem celého učení je tao neboli cesta, jenž v sobě obsahuje mnoho významů. Tao je základem všeho, je nade vším veškerenstvím, harmonií vesmíru a hnací silou přírody.

Jednou z hlavních zásad taoismu je tzv. nezasahování nebo také nečinnost (proto moudrý jedná, aniž zasahuje, pracuje, aniž mluví. Tao-te-ting). Nejlépe je nechat vše plynout bez vnějšího zasahování a také nechat se bez cíle unášet se stejnou lehkostí, jako když voda unáší těžká břemena.

Buddhismus narozdíl od taoismu a konfucianismu má svůj původ v Indii. Jeho zakladatel a pozdější Buddha se narodil v 6. st. př. n. l. jako Siddharta Gautama. Hlásal čtyři pravdy:

- 1) život je utrpení
- 2) příčinou utrpení je touha po štěstí
- 3) odstranění-li se příčina, odstraní se i její důsledek
- 4) k potlačení touhy je nutné vést nesobecký a čistý život a jedině tak je možné dospět stavu absolutní blaženosti, nirvány.

Do Číny se buddhismus dostal už ve 2. st. ze střední Asie, velký rozkvět zde zaznamenal ve 4.–5. st. a Číňané si jej, jako ostatně mnoho dalších kulturních a náboženských směrů, přizpůsobili k obrazu svému. V Číně se rozvíjel zvláště tzv. čchanový buddhismus (v Japonsku známý jako Zen).

V Číně se také buddhismus nevyhnul prolínání s ostatními náboženstvími, zvláště s taoismem a přírodními náboženskými směry. Obecně však platí, že podobné propojení náboženství je spíše typické pro jižní Čínu. Na severu si naopak buddhismus více zachovává svou čistou podobu bez cizích vlivů. Pro mnoho jihočínských a také tchajwanských taoistických chrámů je pak typické, že se vedle tradičních taoistických bohů objevují ve stejných chrámech i bohové buddhističtí.

V buddhismu platí zásada odmítání materiálních statků a úcta ke všemu živému, z něhož pramení i vegetariánství. V praktickém životě lidí, kteří ale zrovna nejsou buddhistickými mnichy, ale pouhými vyznavači buddhismu, se tyto obecné zásady mohou přizpůsobit individuálním potřebám. Člověk buddhistického založení si může dát v Číně třeba i maso, pokud alespoň splní zásadu, že to, co je mu servírováno v misce či na talíři, neviděl před chvílí v živé podobě.

Čínská medicína

Čínská medicína se začala vyvíjet už v době před 4 000 lety a první písemné záznamy o ní jsou staré přibližně 3 000 let. Na rozdíl od klasické medicíny se medicína čínská nesnaží jen vyléčit nemoc a odstranit její příznaky, ale pátrá i po příčinách nemoci a jejím cílem je obnova a posílení zdraví. Člověka pojímá jako ucelený systém, v němž je všechno propojeno se vším a léčení proto probíhá vždy komplexně. Hlavními postupy a nástroji čínské medicíny jsou akupunktura, byliny, moxa, cvičení, masáže a psychoterapie. Podle čínských lékařů je lidské tělo protkáno sítí kanálů, jimiž proudí jakási životní síla nebo energie (v čínštině označovaná jako čchi).

Při nerovnováze životní energie, při jejím nedostatku, ale také při jejím přílišném nadbytku dochází k onemocnění člověka. Proudění energie se dá v určitých místech lidského těla ovlivňovat právě pomocí akupunkturních jehel. Nahřívání skleněnými baňkami a přikládání bylin na akupunkturní body se pak označuje jako moxa. Speciální oblastí čínské medicíny je také cvičení, jehož správným a přesným prováděním se dá ovlivnit mnoho biologických procesů lidského těla.

Malířství a kaligrafie

Tradiční malířství a kaligrafie jsou velice úzce propojeny. Obojí vychází ze stejného estetického cítění, používá prakticky stejného materiálu a techniky. Malíři a kaligrafové používají razítka, kde je jejich mistrovsky stylizováno v archaickém stylu. V každém větším obchodě s uměleckými předměty vyřezávají na počkání jakékoliv jméno či symbol. Sloužila od nejstarších dob místo podpisu na dokumentech.

Kaligrafie vychází z esence čínského znakového písma. Jedině na základě precizní znalosti znalců a techniky jejich psaní je možné dosáhnout osobitého, uměleckého stylu psaní – kaligrafie. Samotné kaligrafické pomůcky a materiály jsou štětec, tuš, papír a třecí kámen. Štětce mívají bambusové nebo dřevěné vyřezávané násady; může být ovšem použito i jiného materiálu. Tuš je tuhá a musí se roztírat na třecím kameni. Uznávaným kaligrafem byl Wang Xizhi (321–379), jehož rukopis se považuje za nejlepší v kaligrafickém stylu.

V současné době se kromě tradiční malby mnoho umělců věnuje technice a tématům, pro starou Čínu netypickým, jako je např. olej, abstraktní malba apod. Z novodobých malířů, věrných tušové a akvarelové malbě, proslul např. Qi Baishi. Tradiční obrazy ve formě svitků se malují na hedvábí nebo silně savém papíru; umělci jsou tedy oproti svým kolegům, používajícím techniku olejomalby, v nevýhodě, neboť jejich tahy štětcem se nedají korigovat. Tato okolnost, spolu s vyhraněným estetickým pojetím, přispěla k unikátnosti čínského tradičního malířství.

Hudba

Hudba byla jednohlasá, původně s pentatonickým tónovým systémem, bez půltónů. Později rozšířeným na sedmistupňový až dvanáctistupňový. K nejstarším hudebním nástrojům patřily buben, zvony a bambusové píšťaly. V Knize písní se zmiňuje na 25 různých hudebních nástrojů. Nejrozšířenější tradiční nástroje jsou dvoustrunné housle, ústní varhánky, loutna, sedmistrunná citera, flétna. Zvláštní oblast tvoří hudba obřadní, chrámová, velmi bohatá je lidová hudba.³²

Čína je pyšná na více než 300 forem tradiční opery. Nejpopulárnější z nich je Pekingská opera, která vznikla počátkem 19. st. v Pekingu a odtud pochází také její název. Pekingská opera je unikátní umění, v němž se spojuje v jedno drama, zpěv, hudba, tanec a bojová umění. Jako čínská opera vůbec, i opera pekingská klade důraz na pantomimickou a akrobatickou složku. Na repertoáru je více než tisíc prací, které vznikly a vyvíjely se přes 200 let. Po založení ČLR stát a obyvatelé Číny věnovali Pekingské opeře velkou

³² Masojídková L. *Čína*. 1999, s. 29, 31

pozornost. Došlo k inscenování spousty nových operních představení, zpracovávajících historická témata – pojetí revolučních válek posledních dvou století, výstavba socialismu a každodenní život lidí. Mnoho lidí věnovalo svůj talent a své síly rozvoji tohoto žánru, který také upoutal pozornost mezinárodního publika.

Mistrovské ovládnutí role vyžaduje obrovskou fyzickou i duševní námahu a herci se na ně připravují od dětství. Fenomenální Mei Lan-fang, nejslavnější představitel ženských rolí ve 20. st., seznámil s Pekingskou operou už ve 20. a 30. letech Japonsko, Spojené státy americké a Sovětský svaz. A Kai Tiao Tchien, slavný představitel bojových umění, je předváděl ještě ve věku 70 let. V roce 1950 byl založen Institut Pekingské opery a do dnes jím prošla dlouhá řada vynikajících herců a hereček, kteří jako dědici uměleckých úspěchů minulých generací jednotlivé role ještě obohacují po svém.³³

Literatura:

EBERHARD, W. Lexikon čínských symbolů. 2001. Praha: Volvox Globator.

FAIRBANK, J. Dějiny Číny. 1998. Praha: Lidové noviny.

HAVLÍČEK, T. Asie: svět, v němž žijeme: kontinenty. 2004. Praha: Knižní klub.

MASOJÍDKOVÁ, L. Čína. 1999. Praha: Olympia.

OBUCHOVÁ, L. Čínské symboly. 2000. Praha: Grada Publishing.

OBUCHOVÁ, L. Číňané 21. století: dějiny, tradice, obchod. 1999. Praha: Academia.

WERNER, K. Náboženské tradice Asie: Od Indie po Japonsko. 2002. Brno: Masarykova Univerzita.

Prameny:

ČÍNSKÁ LIDOVÁ REPUBLIKA. [online]. [citováno 2007-05-10] <<http://dalky.cz/pruvodce/z-cina.html>>

DĚJINY STÁTŮ A HISTORIE. 2008. [online]. [citováno 2008-04-01] <<http://www.archeolog.webgarden.cz/historie-statu/historie-ciny.html>>

ENCYKLOPEDIE WIKIPEDIA. [online]. [citováno 2008-03-12] <http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8C%C3%ADnsk%C3%A1_lidov%C3%A1_republika>

EMBASSY OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA IN THE CZECH REPUBLIC. Kultura a umění. 2008. [online]. [citováno 2008-04-14] <<http://www.chinaembassy.cz/cze/zggk/t126973.htm>>

EMBASSY OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA IN THE CZECH REPUBLIC. Dějiny Číny. 2008. [online]. [citováno 2008-04-14] <<http://www.fmprc.gov.cn/ce/cecz/cze/zggk/t126986.htm>>

INFORMAČNÍ A ZPRAVODAJSKÝ SERVER O ČÍNĚ. 2007. [online]. [citováno 2007-05-10] <<http://www.cinsky.cz>>

³³ Embassy of the people's republic of china in the Czech Republic. Kultura a umění.

Ján Ičo

Počátky vietnamského státu

V dějinách Vietnamu nacházíme dvě základní tendence, dva pomyslné vektory, které svým pnutím formovaly tvar a vývoj této země Jihovýchodní Asie. První a dodnes velice mocná síla se projevuje ve vztahu k Číně. Na jedné straně hrozba, ale zároveň i zdroj kultury a inspirace; severní soused Vietnamu byl jeho osudovým průvodcem. Obě země spolu svedly množství zápasů a jako dva hašteřiví manželé, nebo spíš znepřátelení sourozenci, si nerady ustupovaly. Je pochopitelné, že v tomto vztahu tahal Vietnam za kratší konec, podobně jako mnoho jiných starých států ležících na někdejších územích Číny. Na rozdíl od nich si však nakonec vždy, vojensky nebo diplomaticky, svou severní hranici uhájil.

Druhý významný dějinný pohyb bývá označován termínem „pochod na jih“, který začal v 10. st. n. l.. V té době rozvinutá, bohatá a nově osamostatněná čínská kolonie začala vznášet nároky na území ležící dále na jihu. Trvalo však sedm století, než se Vietnam od oblastí kolem Rudé řeky, kde „pochod“ nastal, rozlil až k nejjižnějším výběžkům poloostrova Zadní Indie. Nejstarším historicky doloženým územím, které Vietnamci, nebo-li národ Vietů obývali, je široké okolí Rudé řeky zhruba od poloviny její délky až k deltě. To je ovšem jediné, co lze spolehlivě dokázat, protože skutečný původ vietnamského národa se, stejně jako umístění jeho pravlasti, ztrácí v hlubinách dějin.

Badatelé mají k dispozici jen velice málo faktů, o které se lze opřít. Archeologové nacházejí na pobřeží a v horách severního a středního Vietnamu stopy různých pravěkých kultur, u kterých je ale obtížné sledovat kontinuitu k moderním Vietnamcům. Relativně spolehlivě se lze hlásit pouze k bronzové kultuře Dong Son, jejíž otisky, zejména na bronzové bubny, nalézáme v severních horách a nížinách. Tato kultura však zasahovala do celého okolí Jihovýchodní Asie, stopy nacházíme v Laosu i daleko uvnitř Číny. Přesto se k ní moderní vietnamská věda hlásila jako k vlastní.

Nejstarším státním útvarem v oblasti dnešního Vietnamu byla země Van Lang, kterou spravovali králové z dynastie Hong Bang. Jak se mnohem později pokusili dokázat konfucianští učenci, zakladatel státu měl být vzdálený příbuzný čínského boha zemědělství Shennonga (vietnamsky Than Nong) a na základě této presumpce dokonce vypočítali i rok založení dynastie – 2879 před n. l.. Dnes se toto datum poněkud střízlivěji klade na počátek doby bronzové. Obyvatelstvo Van Langu tvořilo kromě rozmanitých etnik i patnáct kmenů nazývaných Lac Viet a desítky kmenů Au Viet. Na čele mocného státu stál panovník s dědičným titulem Hung, který byl synem Nebes a pozemským vykonavatelem jejich vůle. Státní aparát byl rozdělen do tří základních oblastí, které spravovali

civilní úředníci, vojenští velitelé a množství nižších úředníků. Podle tradice vládl Van Langu osmnáct králů a poslednímu z nich vyrval moc šlechtic jménem Thuc Phan, zakladatel dynastie Thuc. Šlechtic Thuc Phan, zhrzený žadatel o ruku princezny, porazil v roce 257 př. n. l. pomocí kmenů Au Viet a Lac Viet královské vojsko a vyhlásil založení státu Au Lac. Podle záznamu čínského historika Sima Qiana vládl padesát let, ale už rok po jeho smrti se stát rozpadl.

Čínská nadvláda

Malý stát zničený ve 3. st. př. n. l. občanskou válkou se stal lehkou kořistí generála Tao To (viet. Trieu Da). Tento vojevůdce, kdysi velitel armády prvního čínského císaře Qin Shi Huangdiho, se po smrti svého vládce zmocnil části jeho panství a k své říši, kterou nazval Nan Yue (viet. Nam Viet) připojil bývalý Au Lac. Je zajímavé, že i když se území zmocnil vojensky a svou zemi spravoval z města nedaleko jihočínského Kantonu, jsou k němu pozdější komentátoři velice shovívaví; respektoval prý místní zvyky, zabraňoval násilnostem a dívku z lidu si vyvolil za jednu z manželek. I když šlo v podstatě o zahájení procesu „sinizace“, tj. přejímání čínského způsobu života, které mohlo vést k úplnému pohlcení autochtonní kultury a rozplynutí se obyvatelstva v čínském moři, zdá se, že Tao Toův příklad dokazuje ochotu soudobých Vietnamců, alespoň do určité míry, akceptovat i cizí vládu.

Z hlediska Číny byl ovšem Tao To pouze nechutný uzurpátor části dědictví velikého císaře, který potřeboval zkrotit. Stalo se tak v roce 3 př. n. l., kdy císař Wudi porazil jeho vojsko a zabral veškeré území, které k Nan Yue tehdy patřilo. Toto datum se dnes uvádí jako oficiální počátek čínské vlády ve Vietnamu.

Jiao zhi (viet. Giao Chi), jak dobyvatelé oblast nazvali, se na tisíc let stalo součástí čínského impéria. Měnila se jen forma administrativy, od protektorátu ke kolonii a v průběhu několika nepokojných let na vzbouřeckou oblast. Svrchovanou moc nad kolonií měl guvernér, který podléhal pouze vzdálenému dvoru. Pokud do hlavního města pravidelně posílal dary, dokázal udržet pořádek, a pokud v Číně nedocházelo k větším společenským změnám, válkám nebo reformám, guvernér vládl, jako by nespravoval bídnou kolonii, ale některý z čínských států, na které se Říše středu občas rozpadala.

O tom, jak vypadala společenská situace ve Vietnamu, často rozhodovaly osobní kvality a dobrá vůle tohoto správce. Historické záznamy i lidová slovesnost znají hodně krutých guvernérů, ale i několik osvícených vládců, kteří budovali cesty, zlepšovali zavlažovací systém nebo napomohli rozvoji škol. Číňané celkem oprávněně domorodcům nedůvěřovali a jen zřídka jim dovolili podílet se na správě. Na druhé straně byl čínský administrativní systém, kde získání funkce záviselo na dosaženém vzdělání, natolik spravedlivý, že získání místa bylo, alespoň teoreticky, umožněno všem nadaným lidem.

Vietnamci proto postupně obsazovali nižší úřednická místa v koloniích nebo i v centru říše. Nejvyššího postavení v tomto směru dosáhl Juany Gongfu (viet. Khuong Cong Phu, zemřel 805 n. l.), který byl poradcem u císařského dvora. Ke guvernérům, kteří na jedné straně šířili čínskou kulturu, v dobré víře, že je pro svět pozhánáním, ale zároveň byli zvidaví a respektovali i cizí svět, patřil zejména Shi Xie.

Uvádí se, že k jeho dvoru, který sídlil v okolí dnešní Hanoje, patřilo i několik indických poradců. Vietnam pod jménem Jiao zhi prožíval období nepokojů i míru. V prvních staletích n. l. se zde pevně zakořenil mahajánový buddhismus, působilo zde i několik konfucíanských učenců, objevili se obchodníci z Indie a Střední Asie. Nejvýznamnější vlny migrantů a s nimi i nová technika, informace a poznatky ovšem přicházely ze severu.

Někdy to byly vojenské posádky, jindy uprchlíci na útěku před bídou nebo náboženskou diskriminací, jindy zase vzdělanci a šlechtici, kteří upadli do nemilosti. Přesto se však oblast nestala interní součástí impéria a volání po nezávislosti se ani po deseti stoletích nepodařilo vymýtit. Některé vzpoury: sester Trung (1. st. n. l.), paní Trieu Trinh (3. st. n. l.), nebo Ly Bona (6. st.), zachvátily rozsáhlá území, a na jejich potlačení musely být pokaždé povolány posily. Těžko říct, odkud se ve Vietnamcích nabralo tak silné povědomí o vlastní kulturní identitě. Že však bylo jasně vyhraněné a trvajícím, dokazuje i několik dochovaných zakladatelských mýtů a legend, které jaksi „definují“ vietnamský národ ve světě.

Co říká legenda

Jak jsme již zmínili výše, kdesi na počátku vietnamského světa stojí čínský bůh zemědělství Shennung (viet. Than nong), který lidi naučil základním dovednostem: obdělávání půdy, léčení a různým řemeslům. Tento dálněvýchodní Prométheus spravedlivě rozdělil vládu nad světem svým potomkům a jeden z jeho pravníků jménem Loc Tuc (Kinh Duong) se stal panovníkem jihu, podle některých verzí i prvním vládcem dynastie Hong Bang. Loc Tuc si vzal za manželku dceru krále vodních draků a z jejich spojení vzešel Lac Long Quan (Dračí král Laků), který pokračoval v práci svého božského předka a lidé si ho pro všechno, co je naučil, velice vážili. Když ho na zemi nebylo třeba, Lac Long Quan sestupoval do vodních hlubin, kde oddechoval. Jednou, když byl pod hladinou, do země vtrhli dobyvatelé ze severu a způsobili lidu veliké utrpení.

Dračí král zaslechl nárek obyvatel, vystoupil z vody, pustil se do boje s vetřelci a unesl dceru jejich vůdce. Jmenovala se Au Co a rovněž byla božského původu. Princezna po čase porodila kožený vak, který obsahoval sto vajec, ze kterých se vylíhlo sto synů. Dračí král však početnou rodinu poněkud zanedbával, liboval si v pobytu pod vodou, kam za ním nemohli, a když už Au Co došla trpělivost, sebrala syny, vyhledala chotě a navrhla mu rozchod. Lac Long Quan souhlasil, polovinu potomků usadil na pobřeží a zmizel v moři. Au Co s druhou padesátkou chlapců odešla do hor.

Z horalů se stali předkové nejrůznějších národností, které obývají indočínské hory (úsměvná náhoda je, že Vietnam dnes oficiálně registruje něco přes 50 národnostních menšin) a princové z pobřeží založili národ Vietů. Bratři však nikdy nezapomněli na společný původ, a tak si budou lidé z hor a lidé z nížin na věky pomáhat. Je důležité si uvědomit, že tento morální závazek má ve Vietnamu, podobně jako v jiných podobných kulturách Dálného východu, mnohem větší platnost než by tomu bylo třeba v Evropě, kde se už podobné, nostalgicko-didaktické mytologické závazky neberou vážně. Nejednen Vietnamec dodnes zpola tvrdí, že je „potomkem víl a draků“ a se speciálním spojenectvím horskými národy počítaly snad všechny politické organizace Vietnamců – od feudálů, přes odpůrce francouzského kolonialismu až po komunisty.

Rozkvět

Tento a bezpočet jiných podobných mýtů pomáhaly Vietnamcům udržet si živou představu vlastní národní identity a heroického odboje proti severu, která v 10. st. pomohla An Nanu získat nezávislost. V té době se v Číně rozpadla skvělá dynastie Tchang, správcové provincií byli vyčerpáni neustálým potlačováním povstání i útoků ze sousedních ambiciózních států a ve vzniklém chasu se po sérii povstání vlády zmocnil vojevůdce Ngo Quyen. Generál se následně v roce 93 n. l. vyhlásil prvním panovníkem dynastie Ngo. Konsolidovat moc v novém státním útvaru se však ukázalo mnohem složitější a trvalo dalších sedmdesát let, než panovnický rod Lý přinesl dlouhodobý pořádek. Za tu dobu se vietnamský stát, nyní už pod jménem Dai Viet (Velký Viet), naučil základním principům diplomatického jednání a vystupování vůči Číně i dalším státům. Čína ještě několikrát vyslala vojsko, ale nakonec se spokojila s tím, že Dai Viet může vystupovat jako suverénní stát, pokud „nebude působit potíže“ a čas od času pošle císařskému dvoru vhodné dary.

Jižní vládce se mohl titulovat „král“, ale označení „císař“ bylo vyhrazeno pro Číňana (aby prestiž vietnamského dvora moc netrpěla, používal titulu „císař“ vietnamský vládce při jednání s cizinci). Dai Viet si musel poradit i s novým nebezpečím, s hinduizovaným královstvím Čampa, které tehdy drželo část středu a jihu dnešního Vietnamu. Když byl sever ještě součástí čínského impéria, Čamové na něj občas zaútočili, ale když to zkusili i po osamostatnění, vietnamský panovník Le Hoan jim to v roce 982 krutě oplatil zničením hlavního města Indrapura. Takto začal „pochod na jih“, proces, který byl v zárodku mnohých odstředivých tendencí a pozdějších napětí mezi severem a jihem Vietnamu.

Vládcové dynastie Ly spravovali Vietnam více než 200 let, od roku 1010 do 1225. Na piedestal moci je původně dosadil vlivný buddhistický klérus a panovníci se hlásili k silnému národnímu povědomí, ale v praxi používali instituce a formy správy založené ještě Číňany. Konfucianismus se postupně stal hlavní státní ideologií a byl praktikován i čínský systém výběru státních úředníků na základě zkoušek. Zpočátku mohli služby ve státních

úřadech vykonávat jen příslušníci šlechty, později bylo toto právo přiznáno většině mužů. Podobně systém vzdělání převzal severní model a hlavním tématem výuky zůstalo studium klasických konfuciánských děl. Vietnamská společnost pochopitelně nezůstala jen při napodobování. Pod vrstvou vyšší šlechty, která nanovo objevovala kouzlo starověké kultury a holdovala čínskému myšlení a módě, se rozvinuly i původní formy výrazu. Vysokého stupně dosáhlo například umění inkrustace – zdobení předmětů perletí.

I v době dynastie Ly patřili ve Vietnamu vlastníci půdy z veliké části k příslušníkům vznešených rodin, kteří zaměstnávali tisíce sluhů. Existovala však i vrstva farmářů s vlastní půdou, obvykle pod ochranou mocných monarchů, kteří určovali maximální velikost území patřící feudálům a tento jejich majetek občas přerozdělovali. Vietnamské hospodářství nebylo založeno jen na zemědělství, v celé oblasti se uskutečňovaly regionální trhy, vyrůstala centra obchodu a řemesel, ale Vietnam se nikdy nestal primárně obchodním státem ani nijak výrazněji nezasáhl do mezinárodních obchodních cest, byť přes něj od dávných dob vedly.

Z rukou dynastie Lý moc pokojně přešla k rodu Tran. Nejtěžší zkouškou pro novou dynastii se pak stala obrana země před mongolskou invazí. Po třech krvavých válkách ve druhé polovině 13. st. uhájil Vietnam úspěšně svou nezávislost, což pochopitelně nesmírně zvýšilo sebevědomí jeho obyvatel. Největší hrdinové odboje, Tran Hung Dao, Tran Nhan Tong a další, se zařadili do panteonu nesmrtelných duchů, kteří jsou uctíváni dodnes.

V předmoderní historii se Čína odhodlala už jen k dvěma dalším útokům: v roce 1407 a 1778. V 15. st. se vládnoucí čínská dynastie Ming pokusila využít nespokojenosti části obyvatelstva s reformami, které zaváděl vládnoucí rod Ho, a v 18. st. požádal Číňany o pomoc neúspěšný kandidát na trůn. Vietnam byl uznávaným mocným státem, který si dokonce mohl dovolit udělovat investituru panovníkům Laosu a Kambodže. Kdysi mocná říše Čampa, o které už byla řeč, nevydržela soustavný nápor a neustále se zmenšovala, až byla nakonec úplně pohlcena. Za oficiální zánik Čampy se považuje rok 1471, kdy bylo zničeno její další hlavní město Vijája. Některá malá území však odolávala až do 18. století.

Ještě než zničil Čampu, narazil Vietnam na další soupeře: na Khméry, kteří kdysi ovládali širokou deltu Mekongu. V 16. st. však kdysi mocná říše měla svůj zenit už dávno za sebou, a tak kladla výraznější odpor. Vietnamci při svém „pochodu na jih“ prokázali značnou houževnatost i velikou vynalézavost. Nová území získávali vojensky, ale i obratnou politikou. V roce 1307 si například vyžádali dvě provincie jako svatební dar za princeznu, kterou provdali za čamského krále. Jindy do oblasti umístili nepohodlné skupiny a nechali tíhu bojů na nich. Na dobytých územích stát zřizoval polovojenské osady,

chudým novousedlíkům uděloval daňové výhody a všemožně je podporoval při získávání orné půdy.

Úpadek

Od roku 1428 vládla ve Vietnamu dynastie Pozdní Le. Její vládci prosluli jako osvícení a humánní panovníci. Zakladatel Le Loi třeba na radu svého poradce Nguyen Traie ušetřil životy desítek tisíců zajatých Číňanů. Jeho potomek Le Thanh Tong reorganizoval státní správu a armádu, sestavil moderní zákoník (tzv. Hong Ducův kodex z roku 1483 přiznával např. značná práva ženám) a s oblibou se věnoval poezii. Od 16. st. skutečnou moc v zemi vykonávaly mocné šlechtické rody a králové se stali pouhými loutkami. Občanská válka nakonec Vietnam rozdělila na několik částí. Na severu vládl rod Mac a později Trinh, v jižní části se usadil rod Nguyen. Konfliktem nejvíc trpěly hraniční oblasti na severu středního Vietnamu. Celé vesnice byly srovnány se zemí, periodicky propukal hladomor. Nakonec z klání vyšel vítězně rod Nguyen. Aby posílili své hospodářství a získali potřebnou převahu nad protivníky, zintenzivnili Nguyenové tlak na jih, posílili armádu a výrazně podpořili hospodářskou výměnu na svém území. Upevnit jejich úspěch mohl i zatím nezcela prozkoumaný faktor blahodárného vlivu interakce jiných kultur.

Nezapomínejme na pozůstatky jižních hinduizovaných států. Od dávných dob se v oblasti objevovali arabští a později evropští obchodníci. Taková výměna často vede k hospodářskému a kulturnímu užítku. To však neznamená, že by se Jih nějak zásadně zpronevěřil svému kulturnímu dědictví. Instituce na jihu i na severu byly prakticky totožné, lidé mluvili stejným jazykem, vyznávali stejné hodnoty a každý ambiciózní vládce toužil po opětovném sjednocení, ke kterému došlo až konci 18. století. Moc severních i jižních vládců (a posléze i čínskou armádu) zlomili povstalci vedeni třemi bratry z Tay Son. Po následné kruté válce se v roce 1802 princ Nguyen Anh vyhlásil vládcem sjednoceného Vietnamu. Císaři Nguyen, kteří, jak jim je často vytýkáno, razili nemederní politiku a hlásali návrat k starým konfuciánským hodnotám, už byli po uši zapleteni do evropských intrik. Správně se uvádí, že konzervatismus a pronásledování křesťanů bylo pokusem o obranu před vlivem západu.

Evropané

Evropané se v Indočíně objevili už v dávných dobách. Vzpomeňme na čilou kulturní výměnu v čínské kolonii Jiao zhi. Oblastí prý projelo i římské poselství k čínskému císaři. Byl tu také Marko Pólo, když v službách Kublajchána cestoval na Srí Lanku. První větší skupinou však byli pravděpodobně až Portugalci v 16. st., kterým šlo, jakož i všem ostatním, primárně o vstup do Číny. V těsném závěsu za obchodníky přicházeli misionáři. V této době byl Vietnam rozdělen a panovníci severu i jihu se Evropany pokoušeli mani-

pulovat pro své vlastní zájmy. Po Portugalcích přicházeli další a tak v jednu chvíli bojovali Trinhové holandskými zbraněmi proti portugalským žoldákům ve službách Nguyenů. Některá knížata si však svůj vstřícný přístup posléze rozmyslela. Zákaz vstupu dostal například jezuita Alexandre de Rhodes, nejvýznamnější z autorů přepisu vietnamštiny do latinky, kterého se používá dodnes.

Mezi jezuity, kteří v 18. st. působili ve Vietnamu, bylo i několik Čechů: Jan Koffler, Karel Slamenský aj.. Evropané měli prsty i v konečném vítězství prince Nguyen Anhe. Francouzský biskup Pierre Pigneau de Behaine pro něj najal armádu španělských a francouzských žoldněrů a s jeho synem navštívil i francouzský dvůr. Pochopitelně, nic nebylo zadarmo, a tak potomkové prvního císaře poslední dynastie zdělili nesnesitelné břímě dluhů Francie, která se v oblasti nejvíce angažovala, tento závazek posléze šikovně využila jako základ ke kolonizaci Vietnamu.

Panovníkům postupně vnutila několik „dohod“, v několika bojích zničila císařské vojsko a Dohodou o Protektorátu (1883) zemí rozdělila na tři části Tonkin (sever), Annám (střed) a Kočičinu (jih). Rozdělení Vietnamu se ukázalo velice praktické; zpočátku měl dvůr pocít, že přichází jen o jednotlivá území, nikoli o celou zemi, oddělené administrativní celky bylo možno efektivněji spravovat a v neposlední řadě se v myslích domorodců posiloval pocit, že jsou obyvateli různých zemí. Celkově se tak politický potenciál Vietnamců výrazně oslaboval. S tímto posledním principem pak politici úspěšně manipulovali i v následujících dobách.

Vietnam kolonií

Zhodnotit působení Francie v Indočínské kolonii je velice těžké. Guvernér Francouzské Indočíny (kromě tří částí Vietnamu do ní patřil i Laos, Kambodža a přístav v Číně) sídlil v Hanoji, kterou proměnil na výstavní město s nádhernou architekturou a parky. Na opačném pólu bylo děsivé peklo lomů a hutí v severních horách a kaučukových plantážích na jihu. Zavedení latinky pro přepis vietnamštiny později výrazně přispělo k zvýšení gramotnosti obyvatelstva, na druhou stranu nešetrný přístup Francouzů napáchal na vietnamské kultuře nenapravitelné škody. Evropané oficiálně ponechali instituci císaře, který vládl ze svého sídla v Hue. Ovšem dávali na něj veliký pozor, několikrát docílili toho, že byl korunován nezletilý a lehce ovlivnitelný chlapec, a pokud se jim chování panovníka přeče jen vymklo z rukou, deportovali ho do Alžíru nebo na ostrov Réunion.

Zárodky hnutí za nezávislost proto kvasily v jiném prostředí: mezi chudou inteligencí, nacionalisty a později komunisty. Odboj v koloniích se Francouzům dařilo potírat – velikou ranou byly represe po potlačení povstání v Yen Bai (1930), při kterých byl popraven i vůdce nejsilnější nacionalistické strany Nguyen Thai Hoc. Ukázalo se, že mnohem efektivněj-

ší zdroj volání po nezávislosti pochází od Vietnamců žijících v zámoří. Několik nadaných mladíků se totiž dostalo na studia do Francie a i na bojištích první světové války bojovalo přes 100 000 Vietnamců. Nejúspěšnější z antikolonialistů byli posléze komunisté, kterým se podařilo skloubit frustraci a naděje nejchudších mas, spojit komunistickou ideologii s nacionalismem a úspěšně zorganizovat ozbrojený odboj.

Nejvýznamnější postavou tohoto procesu byl neúnavný agitátor a posléze největší vietnamská kulturní ikona – Ho Či Min., „Otec moderního Vietnamu“ v mládí jako francouzský námořník navštívil mnoho států, pracoval v Londýně, Paříži, Moskvě, byl zajat v Číně, vydával časopisy a organizoval politické strany. Pro vietnamské komunisty je dodnes jednou z největších postav světového hnutí a ani ostatní mu neupírají zásadní roli, kterou sehrál při formování státu a v boji za nezávislost. Francouzská moc však byla příliš silná: komunisty podněcené povstání na jihu v roce 1940 bylo krutě potlačeno a stranická základna téměř úplně zničena.

Komunisté se k moci dostali až tragickým obratem dějin, který způsobilo hitlerovské Německo. Když nacisté v roce 1940 dobyli Francii, orgánům v kolonii bylo nařízeno spolupracovat s Japonskem, které je pro své větší pohodlí ponechalo bohatou kolonii spravovat. Jediná relevantní partyzánská organizace, z velké části komunistická, byla Liga pro nezávislost Vietnamu (Viet Minh). Jako takovou ji dokonce podporovala i OSS – tajná služba USA a předchůdkyně CIA. Když se pak ke konci války japonská moc v kolonii, kterou správci důmyslně vydrancovali a vyhladověli, začala hroutit (Japonci v záchvatu paniky zajali všechny Francouze), komunisté využili vznikající mocenské vakuum, obsadili strategické pozice a chopili se moci v jednotlivých administrativních střediscích. Ho Či Min překročil k rychlé reorganizaci a posílení hospodářství osvobozeného Vietnamu.

V roce 1945 nepřichází mír

Mezitím se na Postupimské konferenci dohodlo, že Japonce kapitulující v Indočíně na sever od 16. rovnoběžky nahradí Čína, a na jih od ní Británie. V příchodu čínských vojsk však Vietnamci vzhledem na historickou zkušenost viděli katastrofu a nikdo nepochyboval ani o hrozbě z jihu. Když Britové dorazili na místo, osvobodili zajaté Francouze a ti se hned dali do práce, tj. opětovného nastolení kolonie.

V září do Saigonu přijel generál Leclerc a vyhlásil: „Přišli jsme si vzít, co je naše.“ Číňané se sice stáhli, ale od roku 1946 se Vietnam ocitl v táhlé válce s Francií. Oproti předchozímu století se však situace radikálně změnila. Francouzům nepomohla ani finanční a později i vojenská pomoc USA. Relevantním nebyl ani poměr padlých v neprospěch domorodců. Francouzi museli vždy znovu bojovat o ty samé pozice. Kontrolovali sice veliká města, ale v džungli nebylo bezpečno. Vládli přes den, ale v noci prohrávali. Mnohem více než

modernější zbraně totiž Vietnamcům pomohlo sebevědomí, které probudily národní a komunistické síly.

Po katastrofální porážce u Dien Bien Phu (květen 1954), která otřásla i zbylou podporou francouzské veřejnosti, byly v Ženevě zahájeny mírové rozhovory. Po dvou a půl měsících se obě unavené strany dohodly na kompromisním řešení. Francouzi znechuceni tvrdohlavým odporem odtáhli a komunisté na pokraji úplného vyčerpání sil složili zbraně. Z organizačních důvodů byl Vietnam opět rozdělen; za hranici byla stanovena řeka Ber Hai na 17. rovnoběžce. Do 300 dní se měli na jih od ní stáhnout Francouzi, nacionalisté a všichni, kdo si přejí zůstat s nimi – šlo především o početnou katolickou komunitu – na severu pak své pozice začali budovat komunisté. Po uplynutí lhůty se měli uskutečnit společné volby. Tento předpoklad se ukázal jako utopistický, k volbám už nedošlo, demarkační linie se stala státní hranicí.

Vietnamsko-americký konflikt

V boji za nezávislost se dokázaly sjednotit různé společenské síly, ale když šlo o uspořádání státu, projevil se rozdíl. Je lehké sklouznout k zjednodušování, ale v zásadě platilo několik faktů: komunisté trvali na sjednocení obou polovin země pod společnou ideologií, demokratická hnutí odmítala akceptovat vládu jedné strany, katolíci se obávali represí a bohaté a vlivné rodiny ztráty jmění. Do toho se, jak už to bývá, zamíchaly ambice jednotlivců a fanatiků na obou stranách. Zatímco se Severní Vietnam za pomoci zahraničních soudruhů proměňoval v komunistickou zemi se vším, co k tomu patří: znárodnováním majetků, státem řízeným hospodářstvím a přímočarou ideologickou kampaní, demokratizující změny na Jihu se stále více podobaly frašce: byly manipulovány volby, protěžovány nebo pronásledovány náboženské a zájmové skupiny, měnily se metody i politika vlády.

Oba útvary, nyní už suverénní státy, se navíc vzájemně míchaly do svých interních záležitostí. Na popud „volání lidu“ v roce 1959 Severní Vietnam přistoupil k prakticky otevřené kampani proti Jihu. K neštěstí dále přispělo, že západní světová veřejnost začala v tomto sporu rozeznávat projev studené války. Prezident Jižního Vietnamu Ngo Dinh Diem několik let požíval (ale pro množství chyb a přehmatů nakonec ztratil) podpory Spojených států amerických.

Fotografie buddhistických mnichů, kteří se na protest proti Diemovému režimu veřejně upálili, obletěly celý svět a rozhořčily civilizaci nezvyklou tak krutým pohledům. Americká pomoc, zpočátku v podobě prostředků a poradců, se postupně měnila na přímé vysílání pěchoty. Hlavním realizátorem zájmů Severu v Jižním Vietnamu byla Národní fronta osvobození (NFO), Američany nazývaný „Charlie“ nebo „Vietkong – Vietnamští ko-

munisté“. Aby zničily jeho hospodářský základ, zahájily Spojené státy americké od roku 1964 bombardování Severního Vietnamu.

Konflikt, v mnohem podobný První Indočínské válce s Francií, však uvízl na mrtvém bodě. Armáda Jižního Vietnamu ztrácela morálku a nechávala válčit bělochy. USA zasazovaly svými ničivými nálety strašlivé rány severovietnamskému hospodářství, ale to se i díky pomoci z Číny a Ruska nepoddávalo. Aby zabránili partyzánům schovávat se, zničili Američané obrovské plochy džungle chemickými posypy, z taktických důvodů dokonce vstoupili do Laosu a Kambodže. Hraniční pásmo ve Středním Vietnamu se v neustálých bojích měnilo na apokalyptickou zemi.

Utrpení, které obyvatelstvu cizinci způsobovali, vyvolávalo rostoucí nenávist a také americká veřejnost, která měla poprvé v historii příležitost sledovat válku v přímém televizním přenosu, ztrácela víru v její oprávněnost. Za bod zlomu se považuje rok 1968, kdy NFO za cenu velkého vypětí sil a strašlivých ztrát rozpoutala tzv. Ofenzivu Tet. Posléze začal prezident Nixon organizovat postupný odchod pěchoty, a aby ho neklasifikoval na potupnou porážku, byl tento tah krytý eskalací bombardování Severu. Mírové rozhovory vedeny Henrim Kissingerem a Le Duc Thoem sice začaly, trvalo však ještě několik let, než byla v Paříži podepsána dohoda. Do roku 1973 ve Vietnamu oficiálně zahynulo 58 183 amerických a 223 748 jihovietnamských vojáků. Na území Indočíny spadlo více tun munice než na celý svět po dobu druhé světové války. O život přišlo více než 4 miliony civilistů. Jižní Vietnam odchod Američanů dlouho nepřežil, podlehl tlaku ze Severu a v roce 1976 byla vyhlášena sjednocená Vietnamská socialistická republika.

Moderní Vietnam

Proces sjednocování dvou států s odlišnou administrativní a správní organizací byl dlouhý a komplikovaný. Sever ještě několik let plně nedůvěřoval Jihu, a tak na strategická místa dosazoval vlastní kádry, kteří zase dostatečně nerozuměli své práci. Vyvstal problém se začleněním množství vojáků do mírového společenství. Komunisté organizovali „nápravně výchovné“ tábory, kde drželi desítky tisíců obchodníků, intelektuálů, umělců, křesťanských a buddhistických kleriků. Jihočínské moře se na několik let zaplnilo uprchlíky. Jedna z antikapitalistických kampaní v roce 1978 dolehla na bohaté čínské obchodníky v okolí Saigonu (přejmenovaného na Ho Či Minovo Město).

Když se objevily tisíce čínských uprchlíků, vztahy se severním sousedem se jen zhoršily. Mezitím Vietnam zareagoval na provokace vůdce Rudých Khmerů Pol Pota, který v domovské Kambodži již několik let masakroval obyvatelstvo. Vietnamské síly v krátké kampani obsadily celou zemi a v hlavním městě Phnom Penhu ustanovily prohanoujskou vládu. Čína však v tomto kroku viděla vážnou provokaci a začátkem roku 1979 svedla

s Vietnamem krátkou hraniční válku. Vietnam stáhl své síly z Kambodže až v roce 1989 a od té doby, poprvé od skončení druhé světové války, není s nikým v konfliktu.

Výrazným krokem k zlepšení společenské situace ve Vietnamu byly hospodářské reformy „doi moi“ započaté v roce 1986, kdy byl za předsedu strany zvolen proreformní Nguyen Van Linh. Demokratické změny v Rusku a východní Evropě o tři roky později sice nebyly vnímány pozitivně, reformní tendence však ve Vietnamu zůstala. Uvolnění obchodu, zlepšení mezinárodních vztahů umožnilo Vietnamu vyšvihnout se natolik, že se o něm ještě začátkem devadesátých let mluvilo jako o dalším „asijském tygru“. V roce 1991 premiér Vo van Kiet navštívil Peking a o rok později mu kolega Li Peng návštěvu oplatil. Zlepšily se i vztahy s USA, v roce 1994 Amerika zrušila ekonomické embargo, čímž Vietnamu umožnila zapojit se aktivněji do světového obchodu. S pozitivní reakcí se setkala i návštěva amerického prezidenta B. Clintona v roce 2000.

Dnes, 30 let po pádu nebo osvobození Saigonu, je Vietnam jednou z mála komunistických zemí na planetě, zemí s dlouhou tradicí válek. Odvolává se k dějinám, jsou Vietnamci hrdí, že se dokázali ubránit nejmocnějším státům světa: Francii, USA, Japonsku a Číně i Mongolsku – z toho také pramení určitý pocit výjimečnosti, ale také zaraženosti, když se nesetkávají s pochopením. Svůj svět si podle vlastních představ uspořádali v bolestném procesu za cenu nesmírných obětí, a tak není divu, že se k některým idejím euro – amerického globálního společenství chovají s přezíravou ostrážitostí.³⁴

Petr Komers

Vietnamský jazyk a literatura

Starší vietnamská literatura, stejně jako celá vietnamská kultura, byla silně poznamenána čínským vlivem. Tisíciletá čínská nadvláda nad zemí, ukončená až v roce 939, zanechala silné stopy a logicky ovlivnila také kulturní život Vietnamu v dalších staletích. Například klasická čínština se tak užívala ve Vietnamu coby literární jazyk až do počátku 20. st., ačkoli národ měl vlastní jazyk – vietnamštinu, literatura v něm se však prosadila až od poloviny 2. tisíciletí.

Čínská filosofie a literatura ovlivnila styl i žánry vietnamské literatury především v jejích počátcích. Podobně silný vliv zaznamenaly myšlenkové proudy konfucianismu a buddhismus, rovněž převzaté z Číny ještě v době čínského područí. Za vlády dynastie

Ly (1010–1225) byl po čínském vzoru povýšen kult Konfucia na oficiální a došlo ke zřízení Chrámu literatury (1070). Pět let na to pak vznikla Královská akademie a byl zaveden systém úřednických zkoušek jako v Číně samé – jimi následně procházela značná část vzdělanců, z jejichž kruhů se rekrutovali literáti.

Paralelně s tím však vznikala i literatura buddhistická, neboť buddhistické kláštery byly dalším místem, kde se dalo získat vzdělání. Rovněž buddhistické texty však byly psány v čínštině. Většinou se dochovala řada jednotlivých básní buddhistických mnichů z 10. a 11. století. Z nejznámějších učenců a písmáků před patnáctým věkem lze zmínit alespoň velkého učence Chu Van Ana a historiky Le Van Huua (1230–1275) a Ly Te Xuyena (14. st.).

Časem vzniklo i vlastní vietnamské písmo, zvané jižní znaky (chu Nom). Šlo o složité znakové písmo odvozené ze znaků čínských. Prokazatelně začalo být užíváno nejpozději ve 13. st., tj. za vlády dynastie Tran (1225–1400). Na literárním významu však začalo nabývat až od počátku 15. st., především díky Nguyen Traiovi (1380–1442). Tento výjimečný učenec a humanista patří k nejvýznamnějším osobám vietnamských dějin nejen jako literát (psal ve vietnamských znacích i čínsky, dochovala se řada básnických a prozaických textů), ale též jako vynikající válečný stratég, jenž významně přispěl k odchodu čínských okupantů ze země: mingská vojska ovládala zemi jen v letech 1414–1427, avšak zničila obrovské množství starších vietnamských literárních památek. Bylo to naposledy, kdy Číňané ovládli Vietnam, byť tentokrát už jen nakrátko. Značná část cenných literárních textů vznikala i nadále v čínštině, protože tento jazyk měl tradičně velkou prestiž. Tak např. i dílo významného učence Nguyen Binh Khiema (1491–1585), autora poezie a textů věštecké povahy, či historická, filosofická a encyklopedická pojednání Le Quy Dona (1726–1783).

Samotná vietnamština, zapisovaná v jižních znacích, se dočkala rozkvětu zejména v 18. století. V tomto období vznikla řada významných textů, především v žánru tzv. truyen, románů ve verších, jež byly psány v typicky vietnamské básnické formě luc-bat, v níž vznikala i vietnamská lidová poezie. Nejznámější z nich je epos Kieu (či Kim Van Kieu) od básníka Nguyen Zua (1765–1820), který představuje nejslavnější literární text vietnamských dějin vůbec: ovlivnil nejen poezii dalších staletí, ale inspiroval také výtvarné umění, věští se podle něj a i dnešní Vietnamci znají celé pasáže z Kieu nazpaměť. Toto dílo bylo přeloženo do mnoha jazyků, včetně češtiny.

Další z těchto veršovaných románů zůstaly často anonymní, např. román o dřevorubci Thanh Sachovi, jenž se rovněž dočkal nezměrné popularity. Na sklonku vlády dynastie Pozdní Le (1428–1788) se objevily i dvě výjimečné básničky. Doan Thi Diem (1705–1748) originálně přebásnila Nářek bojovnickovy ženy podle původní čínské předlohy. Poezie Ho Xuan Huong (konec 18. – začátek 19. st.) pak svou intelektuální hravostí a erotickými

³⁴ Kolektiv autorů: Ján Lčo, *S vietnamskými dětmi na českých školách*. Praha, 2006, s. 30–41

Tento text byl původně napsán pro tuto publikaci, které vznikla jako výstup z projektu *Publikace učebního a metodického materiálu pro pedagogické a výchovné pracovníky, kteří pracují s vietnamskými dětmi a mládeží, a navazující pilotní odborná příprava těchto pracovníků*.

narážkami vyniká jako ojedinělý úkaz nejen ve vietnamské, ale i světové literatuře (její verše nyní rovněž vyšly v českém překladu).

V 19. st. se vedle čínštiny a jižních znaků začal prosazovat i přepis vietnamštiny v latince, nazývaný národní písmo (quoc-ngu). Jeho literární využití však spadá až na přelom 19. a 20. století. Po několika desetiletích, zhruba od 30. let minulého století, však latinka nabyla vrchu a zůstala v podstatě jediným živým literárním jazykem Vietnamu, třebaže se tu a tam nějaké výjimky objeví (politik a myslitel Ho Či Min, 1890–1969, napsal své Verše z vězení v klasické čínštině). Přejít na latinku časem umožnil téměř stoprocentní alfabetizaci vietnamského národa. Psaný jazyk tak přestal být privilegiem úzkého okruhu vzdělanců.

Autoři první poloviny 20. st. se i díky francouzské kolonizaci (která jinak Vietnamu samozřejmě spíš uškodila) začali seznamovat s literaturou evropskou, samozřejmě hlavně francouzskou. Ta inspirovala nové literární proudy, mimo jiné hnutí tzv. nové poezie. V období 30. – 40. let 20. st. se objevila generace básníků, jejichž význam přetrvává dodnes: The Luu (1907–1989), Nguyen Binh (1918–1966), Han Mac Tu (1912–1940), Xuan Zieu (1917–1985) a jiní.

Je třeba říci, že poezie je ve Vietnamu mimořádně oblíbená až do dnešních dob, daleko více než jsme na to zvyklí v Evropě. Každý Vietnamec zná verše nejslavnějších básníků minulosti, i svých oblíbených veršotepců moderní doby. Naopak umělecká próza je fenomén velmi mladý a dá se o něm hovořit teprve od počátku 20. st., resp. od chvíle, kdy autoři začali psát latinkou. Přesto už od začátku vznikaly pozoruhodné a zdařilé prozaické texty, což platí především o románech a povídkách realistického ladění. Mezi nejznámější spisovatele průkopnické generace patří bezesporu Ngo Tat To (1894–1954), Nam Cao (1917–1951) či Nguyen Cong Hoan (1903–1977). Povídky dvou posledně jmenovaných lze nalézt v českém souboru Vietnamské povídky z roku 1972.

Během 20. st. prodělal Vietnam několik válek (francouzská kolonizace, americká agrese, naposledy čínský vpád v roce 1979), a není divu, že je tím poznamenána také literatura několika pokolení. Přes nepochybný talent některých autorů, jako např. Nguyen Dinh Thi (1924–2003; jeho román Rozbité břehy byl v roce 1989 přeložen do češtiny) nebo Le Luu (nar. 1942), se tak zdá z dnešního hlediska většina literárních děl až do 80. let značně zpolitizovaná. Je však třeba vědět, že v rámci vietnamského dějinného kontextu hrála tato literatura zejména ve válečných letech i důležitou agitační roli. V oblasti poezie zaujala mnoho vietnamských čtenářů hlavně zcela nepolitická básnička Xuan Quynh (1942–1988), a to svým důrazem na milostnou tematiku.

Na přelomu osmdesátých a devadesátých let se Vietnam po vzoru Číny a následně i východoevropských zemí začal politicky i ekonomicky „uvolňovat“. Literatuře to viditelně prospělo. Objevila se řada zajímavých mladších prozaiků, již prosazují nejen nová témata, ale též nové, osobitější způsoby psaní. Dnes už má Vietnam celou řadu autorů, kteří mají rovněž své zahraniční vydavatele (hlavně ve Francii, v Německu). Mezi nimi zaujímá výsadní postavení povídkář a malíř Nguyen Huy Thiep (nar. 1950), jenž zůstával po své odvážné prvotině Generál na penzi (1989) na dlouhá léta problematickým autorem. Dnes je mu však již i v oficiálních literárních kruzích věnována velká pozornost, dokonce vyšla též literárně-vědná kniha o jeho díle. Nguyen Huy Thiep píše velmi lakonickým, až neosobním stylem, což jen posiluje zvláštní vyznění některých jeho povídek s mírně fantastickými motivy. Z dalších si zaslouží zmínku Nguyen Quang Thieu (nar. 1957), Ho Anh Thai (nar. 1960) či prozaička Pham Thi Hoai (nar. 1960), žijící dílem ve své vlasti, dílem v Německu (v nejbližší době vyjde český výbor z povídek současných vietnamských povídkářů).

Z novějších poetů na sebe přitáhla pozornost Vi Thuy Linh (nar. 1980) svými na Vietnam nezvykle otevřenými básničkami se sexuálními motivy (osobně laděná sbírka Linh, 2004). Ze slavných básníků 20. st. dosud žije a píše např. To Huu (nar. 1920) či Te Hanh (nar. 1921).

Kromě literatury umělecké se Vietnam může pochlubit nesmírně bohatou lidovou slovesností (poezie, písně, veršovaná přísloví aj.), která je dosud velmi živá a především v minulosti výrazně ovlivnila tvář vietnamské literatury. Čeští čtenáři se mohli potěšit sbírkou vietnamských lidových popěveků Maniok je hořký, vydanou v roce 1964.³⁵

Jiří Kocourek

Co z historie přetrvává dodnes?

Vietnamský národ je typickým svým lidovým charakterem a hrdostí na svou statečnost. Velmi blízko historickým dobám mnohdy zůstávají současné rodinné vztahy, které jsou těsné i mezi vzdálenějším příbuzenstvím. Také vlivem dlouhodobého působení konfucianství, jež kladlo velký důraz na rodinu, zůstává rodina dále silnou životní hodnotou. Rodičům, učitelům, starším sourozencům se musí prokazovat úcta. Na druhou stranu mají starší povinnost se starat o „níže“ postavené. Konfucianství stanoví hlavní reprezentativní postavení v rodině muži. V tomto ohledu však proti konfucianství na území Vietnamu působí poměrně silné tradice obdivu ženy a matriarchální kultury. Společenské klíše však zachovává roli hlavy rodiny jako roli mužskou. V praxi tomu však zdaleka

³⁵ Komers, P. Vietnamská literatura.

tak není, což platí i o postavení žen například v řídicích pozicích vietnamských podniků a jiných vysokých funkcí.

Pravidla slušného chování učí neztěžovat situaci svým blízkým a ostatním známým stálými stížnostmi na své problémy. Na veřejnosti se každý má chovat tak, aby nevyšel najevo konflikt. Není slušné dát najevo druhému, že se zmýlil. Vždy se najde vhodná chvíle a příležitost, aby chybu napravil. Chybující by neměl být před ostatními zostuzen. Neměl by být přinucen „ztratit tvář“. Tvář může ztratit i ten, kdo hrubě a přímo někomu něco na veřejnosti vytkne. Přímé veřejné upozornění na nedostatky druhého není považováno za upřímnost, ale za neslušnost. Pokud je třeba poukázat na chybu druhého, řeší se situace s „výše postaveným“ nepřímou cestou. Šetrně sdělovat problémy, diskutovat tak, aby druzí neztratili tvář, patří k tradici vietnamského slušného chování.

Další důležitou hodnotou je vzdělání, a to vzhledem k dlouhému období chudoby, absenci vzdělávání a působením konfuciánské tradice. Rodiny mnohdy za vzdělání alespoň jednoho dítěte utratí veškeré našetřené finanční prostředky.

Stopami historie jsou provázeny i vztahy Vietnamců k jiným národům, především k Číňanům, Mongolům, Japoncům, Francouzům a Američanům. Číňané jsou často zmiňováni v souvislosti s tisíciletou nadvládou nad Vietnamem. V současné době jsou vztahy Vietnamců k cizincům ovlivňovány rozvojem turismu ve Vietnamu. Skutečnost, že turista je schopen utratit za jeden kokos desetkrát více než Vietnamec, nezanechává v očích domácích obyvatel o Evropanech a Američanech vždy dobrou pověst. Evropa a Amerika jsou na jednu stranu vyspělé země, od kterých je možné se něčemu v ekonomické oblasti přiučit, na straně druhé jsou to země, které se snažily po dlouhou dobu vměšovat do vnitřních záležitostí Vietnamu. Velice živá je dnes vzpomínka na válku se Spojenými státy, jež je stále velice závažným tématem. Mnoho současníků dosud válku pamatuje a nese její následky.

V čem se vietnamské chování liší od našeho?

Zaměříme se pouze na některé rysy jednání a chování, které se od našich výrazně liší a byly a jsou často příčinou nedorozumění. Důležitou podmínkou pro vzájemné porozumění je přitom schopnost pochopit příčiny takového odlišného chování cizinců. Dobrým příkladem je vnímání úsměvu na tváři Vietnamců. O člověku, který trestá své dítě, si už tak mnoho lidí pomyslí, že je krutý. Ve Vietnamu se lidé při tom navíc usmívají. Tento úsměv je mnohdy Evropany chápán jako projev nepochopitelné krutosti. Ve skutečnosti se však Vietnamec v situaci, kdy vyplácí své dítě, necítí o nic příjemněji než Čech.

Úsměv má totiž v Asii, kromě pro nás tradičního významu, pocitu radosti, humoru a veselosti, několik dalších významů. V kontextu nepříjemné situace nebo v nesnázích chce mluvčí zmírnit fakt, že se svými problémy obtěžuje. Úsměv často vyjadřuje omluvu také v případech, že dotyčný nerozumí projevu mluvčího. Co si asi myslí nepoučený Čech, který Vietnamci něco vysvětlil, a dotyčný se začal usmívat a pokyvovat hlavou? Možná má dobrý pocit z toho, jak dobře problém vysvětlil – až do té doby, než zjistí, že dotyčný nerozuměl ani slovo z jeho projevu.

Kromě úsměvu existuje i řada dalších odlišností v chování. Už jiná barva pleti sama o sobě dává podnět ke vzniku mnohdy neuvědomovaných reakcí. Sami Vietnamci na nás většinou vnímají ochlupení a bledou pleť. Máme – z jejich hlediska – poměrně směšný pohled. Ačkoliv mají Evropané většinou různou výšku a barvu vlasů, jsou pro Vietnamce na první pohled stejně nerozeznatelní jako my pro ně. I nám se výška postavy Vietnamce může zdát směšná a často nás svádět k předsudku typu „kdo je malý, je jako děčko, navíc když se stále přihloupě usmívá.“ S tímto předsudkem se potýkala i armáda Spojených států při válce ve Vietnamu, kdy zpočátku velice podcenila schopnosti „malých a usměvavých“ lidí. V tomto ohledu nás naše představy velice klamou.

Vidíme-li dva vietnamské studenty, jak se navzájem objímají, je to pouze výraz jejich blízkého přátelství, nikoliv sexuální orientace. Citové vnímání hraje v životě Asijských lidí širší úlohu než u nás. Zatímco se u nás milenecké páry na veřejnosti líbají, ve Vietnamu je to nepřipustné. S tím nejcennějším, co mám, se přece nebudu vychloubat na veřejnosti.

Dotyk či pohazení po vlasech je výsadou rodičů, kteří hladí své děti. Jinak se pohazení považuje za projev přílišné sebedůvěry. Pro mnohé vietnamské dívky jsou vlasy ozdobou a pokladem.

Při podání rukou druhá přikryje a stiskne obě první podávané ruce. Chce-li vás někdo přivolat, nezačne na vás kynout ukazováčkem pozvednutým směrem nahoru. Otočí ruku směrem nahoru a začne pokyvovat rukou v zápěstí. Toto gesto často vypadá jako když vás vyzývá k odchodu, jako když vás odhání.

Smrkání do kapesníku je ve Vietnamu považováno za neslušné a směšné. Jedním z projevů dobrého vychování je být slušně oblečen a upraven. Pohostinnost patří k jedné ze základních ctností slušného chování. Každý je zvyklý každého kdykoliv ihned pohostit. Pokud u jídla někdo mlaská a řihá, není to výraz neslušného chování, ale pocitu spokojenosti a pochvalou hostiteli. Drobky se nechávají spadnout na zem, po jídle se uklidí.

Při rozhovoru o spolupráci nebývá důležité, aby druhý znal celou a přesnou pravdu, hlavně aby mu bylo zřejmé, že s ním chce mluvčí spolupracovat. Není důležité, co mluvčí

presně říká, ale jak odhadne situaci druhého i svou. Přímá a ostrá argumentace je větší povážována za velmi nevhodnou i mezi mladými. Stejně nepříjemný bývá i pohled do očí, který může vyjadřovat domýšlivost druhého. I různé hádky, hlasité diskuse zaměřené na dosažení vlastních cílů a přesvědčování druhého jsou pro Vietnamce velice nepříjemné, z domova na ně nejsou vůbec zvyklí, jsou pro ně zpočátku nepochopitelné.

Chceme-li se chovat ve Vietnamu slušně, je zapotřebí se chovat umírněně, nedávat najevo své problémy. Chceme-li se k někomu chovat uctivě, děláme klidné pomalé pohyby, s úctou podáváme věci druhému. V klidu, bez afektu k druhému promlouváme a svým správně zvoleným slohem mu prokazujeme, že si ho vážíme.³⁶

Martin Pelikán

Předpoklady úspěchu obchodního jednání

Osobní setkání, zvláště první, umožní účastníkům vzájemně se odhadnout a ujistit se o serióznosti partnera a jeho projektu. Některé dále zmíněné zásady nemusí být dodržovány vietnamským partnerem, ale vždy jsou očekávány od cizince.

Před samotným prvním setkáním je nezbytné, aby vietnamský partner měl dostatečné informace o Vaší firmě a projednávaném obchodním záměru. Tuto informaci je třeba zaslat písemně a včas před navrhovaným termínem setkání. Při jednání je naprosto nezbytné, aby vietnamský partner plně pochopil obsah předkládaného projektu, při projednávání kontraktu všechna jeho ustanovení a plně se ztotožňoval s Vaším výkladem jejich znění.

„Ztráta tváře“ se spíše očekává od cizince, nikoliv však ve smyslu nespolečenského a nezdvořilého jednání, ale v tom, že vietnamský partner musí mít po jednání pocit vítězství. Je tedy moudré tomuto axiomu přizpůsobit váš scénář jednání a mít připravený pro partnera „významný ústupek“. Obecně se od zahraničního partnera očekává, že při obchodě (investici) ve Vietnamu bude jeho zisk téměř nulový, ne-li záporný. Únik informací o zisku a provizích je tedy v případě obchodování s Vietnamem dvojnásob fatální.

Při jednání je třeba počítat se skutečností, že Vietnamci neradi říkají ne a nepříznávají, jestliže něčemu nerozumí. Proto je třeba si odpovědi typu „asi ano“ vykládat jako „spíše ne“ a „možná“ jako „určitě ne“. Je třeba zadávat nenápadně a diplomatically „kontrolní otázky“, které Vás přesvědčí, že partner plně porozuměl Vaší myšlence.

V neposlední řadě je třeba mít na paměti aspekt silné pověřivosti. Je dobré si zjistit, které datum partner považuje za vhodné k uzavření obchodu. Naopak v době „nevhodné“ snad ani nemá smysl jednání vést. Nevhodné období bývají v každém případě vietnamské hlavní svátky – Lunární Nový rok, kdy je bez výjimky pro Vietnamce nejdůležitější rodina.

Vietnamci bývají až na výjimky překvapivě dochvilní. Velký důraz se klade na představování a výměnu vizitek. Důležitým lidem je vhodné vizitku podávat oběma rukama, v každém případě je nutno podat a přijmout vizitku z rukou do rukou a ne vizitku „hodit“ na stůl. Ačkoliv z vietnamské strany nám není vždy všemi přítomnými vizitka nabídnuta, je vhodné předat svou vizitku všem. Na vizitkách jsou obvykle tištěna nejprve příjmení, potom jména. Protože mnoho Vietnamců má stejná příjmení, nazývají se většinou jménem, avšak s pan/paní. Ve Vietnamu je vhodné sjednávat schůzky od 9. hod. ranní, respektive od 2. – 3. hod. odpolední, ačkoliv partner může navrhnout i jiný (pozdější) termín.

Zatímco pivo je univerzální „lidový“ nápoj, při oficiálních (zejména obchodních) společenských obědech či večerích hostitel obvykle nabízí značková francouzská vína či brandy, což je sice drahá záležitost, ale tímto se deklaruje hostitelovo společenské postavení.

Uzavření obchodu rozhodně pomůže pozvání partnera do ČR. Jednak je toto považováno za projev úcty k partnerovi, jednak je při této příležitosti obvykle možno navázat neformální, přátelský vztah, který je pro Vietnamce – jinak pragmatické lidi, rovněž velmi důležitý.

Zásady obchodního jednání s Vietnamci

- navažte s partnerem osobní vztah (zjistěte jeho záliby, pozvěte jej do ČR, zde se mu řádně věnujte)
- vždy se usmívejte, buďte zdvořilí a příjemní
- nestěžujte si kvůli maličkostem
- jestliže chcete někoho kritizovat, udělejte to nepřímou a vyhněte se konfrontaci
- nikdy nedejte najevo rozčilení – ztratíte respekt partnera
- nesnažte se očividně o získání výhody před vaším partnerem – buďte kooperativní a spolupracujte, pamatujte, že jedna vyhraná bitva může někdy prohrát válku
- nespěchejte, pozvolné jednání od obecných věcí ke konkrétním pomůže Vašemu partnerovi lépe se vyznat ve Vašich záměrech
- počítejte s průtahy, zakalkulujte je do Vašeho programu, partnerovi sdělte, že plánujete odlet z Vietnamu alespoň o den dříve, než máte ve skutečnosti v plánu

³⁶ Kocourek J. IN Šišková, T. *Menšíny a migranti v České republice*. Praha, 2001, s. 100-103

Další kulturní specifika: <http://www.varianty.cz/cdrom/podkapitoly/b05cizinci/01/10.pdf>

- mějte projekt dobře připravený a buďte ve své argumentaci konkrétní. Vietnamci mívají dobrý přehled o konkurenčních projektech (výrobci) a v oceňování výhod jsou velmi pragmatičtí
- vždy kalkulujte se slevami a provizemi. Cenový faktor je na místním trhu rozhodující a je často fatální pro dodavatele příliš kvalitního (a tedy drahého) zboží³⁷

Eva Pechová

Vietnamské tradiční svátky a oslavy

Vzhledem k bohaté kulturní historii Vietnamu a vlivu mnohých duchovních a filozofických proudů v sobě vietnamské tradice a svátky často spojují projevy několika náboženství a vlivy různých civilizací, jimž byla tato země vzhledem k své zeměpisné poloze vystavena. Kromě tří základních duchovních systémů, které formovaly vietnamskou kulturu: konfucianismu, taoismu a buddhismu, ovlivnily vietnamské tradice i proudy jako hinduismus, islám, křesťanství a v moderní historii mnohé evropsko-americké filozofie a politické nauky.

Duchovní život Vietnamců je prostoupen vírou v nadpřirozený svět, která vzešla z dávného animismu. Většina Vietnamců považuje vlivy nadpřirozených bytostí, jež v dobrém či špatném ovlivňují náš osud, za samozřejmou součást života. Podle Vietnamců mění náš úděl vůle duchů zásahy duší našich předků, různých bohů a bohů – všechny tyto nereálné bytosti tvoří součást komplikovaného duchovního světa vietnamského národa, který se navenek projevuje silnou pověřivostí a striktním dodržováním náboženských praktik.

Přestože pro Evropana může být víra v nadpřirozené bytosti (jako jsou různí ochránci domácnosti, vesnice, půdy apod.) těžko pochopitelná a uvěřitelná, charakterizuje život většiny Vietnamců; nezáleží na jejich době, věku či společenské třídě. Zároveň příslušnost k náboženství podle našeho vidění světa, např. k buddhismu nebo křesťanství, neodporuje této prastaré víře v nadpřirozený svět. Vietnamec hlásící se ke křesťanství navštěvuje kostel, avšak může mít doma i oltář předků a účastní se poutí k posvátným místům, kde uctívá mocné duchy a předky národa, buddhisté mohou být pro změnu ovlivněni lidovými pověrami a zvyky či vzývat taoistická božstva. Náboženství ve Vietnamu od sebe nejsou tak striktně oddělena, jak nás tomu navykla evropská tradice, naopak víry se prolínají a všechna náboženství existují ve Vietnamu paralelně vedle víry a nadpřirozených bytostí.

³⁷ Pelikán, M. Obchodní jednání ve Vietnamu.

Tradiční vietnamské svátky a oslavy v sobě odrážejí synkretický charakter vietnamské kultury. Zvyky vycházejí z dávných místních a čínských tradic, ale i z vlivů indické či moderní západní kultury. Během každoročních svátků se Vietnamci věnují rodině, ale i jejím předkům, kterým obětují, stejně jako se modlí k ochranným bůžkům a zařikávají zlé duchy a demony. Některé oslavy se vyvinuly z původně zemědělských svátků určených k oddechu nebo k přípravě před sklizní, smysl dalších spočíval spíše v zajištění přízně od rodinných božstev. Kromě každoročních oslav Vietnamci důkladně věnují i uctění a oslavení významných rodinných momentů jako například svatby nebo úmrtí člena rodiny. Všechny tyto nevšední dny se řídí tradičním vietnamským lunárním kalendářem.

Vietnamský kalendář

Stejně jako mnoho dalších mimoevropských národů slaví Vietnamci svůj Nový rok, nejvýznamnější svátek v roce, jindy než my. Z hlediska našeho kalendáře připadá vietnamský Nový rok pokaždé na jiné datum. Vánoce nebo Velikonoce nejsou jejich tradici blízké (kromě vietnamských křesťanů) a lidé se během roku těší na úplně jiné svátky, které se neřídí u nás známým kalendářem, ale kalendářem čínským, jenž byl kromě Vietnamu přijat i dalšími národy Dálného východu.

Je pravděpodobné, že před příchodem Číňanů na území Rudé řeky tamní obyvatelstvo používalo vlastní kalendář, který byl nejspíš lunární (vytvořený na základě fází měsíce). Později po podrobení Vietnamu, tam byl přejet čínský lunární solární kalendář. V historii však přesto bylo několik období, kdy se vietnamský kalendář částečně lišil od čínského. Později se oba kalendáře shodovaly, až v roce 1967 vietnamská vláda rozhodla o časovém posunu o jednu hodinu oproti Pekingu. Tato časová odluka se může projevit zkrácením, popř. prodloužením kteréhokoliv z lunárních měsíců, může se tedy stát, že i lunární Nový rok připadne v Číně a ve Vietnamu na různý den. V roce 2007 Vietnamci slavili lunární Nový rok už 17. února, zatímco Číňané až 18. února.

Jednotlivé roky nebývají ve Vietnamu označovány čísly, nýbrž podle názvu jednoho z dvanácti zvířat zvěrokruhu: 1. Krysa, 2. Býk, 3. Tygr, 4. Kočka, 5. Drak, 6. Had, 7. Kůň, 8. Koza, 9. Opice, 10. Kohout, 11. Pes, 12. Prase. Zvířata vietnamského i čínského zvěrokruhu se kromě Kočky (v Číně figuruje Zajíc) shodují. K názvu zvířete je přidáván ještě název jednoho z pěti tzv. prvků (Voda, Oheň, Země, Kov, Dřevo), ale sami Vietnamci názvy prvků neuzívají příliš často.

Čínský kalendář je lunárně solární, což znamená, že Číňané museli vymyslet systém, ve kterém skloubili kalendář lunární se solárním. Vlivem lunární části se dny sdružují do měsíců, z nichž každý má 29-30 dní, prvním dnem v měsíci je ten, ve kterém je měsíc v novu.

Vzhledem k různému počtu dní v roce solárním (365,25) a lunárním (355) je nutno přibližně jednou za tři roky přidat k 12-ti měsícům běžného roku jeden měsíc přestupný.

Jak vyplývá ze systému kalendáře, je datum vietnamského Nového roku „posuvné“ vzhledem ke kalendáři evropskému. Platí však, že Nový rok je vždy mezi 21. lednem a 20. únorem, podle toho, kdy je v tomto období měsíc v novu. V roce 2005 připadl lunární nový rok na 9. 2. 2005, v roce 2006 to bylo 29.1. 2006.

Funkcí kalendáře není jen měřit čas a stanovit, ve které dny se bude slavit, kalendář je zároveň základem pro vykládání osudu a ovlivňuje každý den Vietnamců, kteří si podle speciálních příruček a s pomocí odborníků na kalendář vyhodnocují jednotlivá období.

Podle kalendáře si lidé vybírají vhodné dny na cestu, svatbu, pohřeb, návštěvu, sázení rýže, otevření nového obchodu či podniku, práci i odpočinek, přičemž jejich pověřivost nesrovnatelně přesahuje víru průměrného Evropana ve věrohodnost horoskopů. Vietnamské svátky jsou rozprostřeny téměř pravidelně do celého lunárního roku tak, aby měl člověk pravidelně čas na odpočinek a příležitost uctít důležitá božstva.

Nový rok – největší svátek v roce

Vietnamský lunární Nový rok, Tet Nguyen Dan (nazývaný většinou zkráceně Tet), je největším svátkem v zemi, který, s nadsázkou řečeno, v sobě spojuje rodinnou pohodu českých Vánoc, bouřlivé slavení Silvestra a náboženskou tradici a posvátnost Velikonoc. Tet je zároveň pro každého Vietnamce dnem narozenin, neboť v den lunárního Nového roku si všichni přičítají jeden rok navíc, stávají se o rok starší. Narodí-li se dítě pouze několik hodin před Novým rokem, dovrší o půlnoci podle vietnamského vnímání světa jeden, respektive dva roky, protože do věku je ve Vietnamu započítáván navíc i jeden rok v mateřském lůnu.

Součástí příprav na svátek je výzdoba domu, kanceláře i obchodu květinami, přičemž novoročním stromkem v severním Vietnamu je malá kvetoucí broskvoň (na jihu upřednostňují lidé rozkvetlou meruňku) a kumkvatový stromček obalený plody, které se podobají malinkým mandarinkám. Stromek či větvíčka broskvoně pro Vietnamce nemá pouze dekorativní význam, ale podle tradice je broskev zároveň symbolem dlouhověkosti a nesmrtelnosti, načernalá barva broskvových květů připomíná štěstí, krev, oheň a slunce. Broskvové květy mají také sílu ochraňovat rodinu před zlými duchy. Kumkvatové stromčky se zelenými lístky, bílými květy a oranžovými plody zase představují pokračování života střídání generací.

Povinností každého člověka je vstoupit do nového roku řádně očištěn od sporů a dluhů, a také tělesně. Lidé houfně navštěvují holiče, ženy koupou děti, uklízejí dům, umývají nádoby a všechno náčiní používané na vaření a vyhazují nepotřebné věci. I v dobách bídy a války se Vietnamci vždy snažili sehnat na Nový rok nejlepší a nejhodnotnější potraviny a dopřát si pokrmy, které pro ně byly ve všední dny nedostupné.

Také tradiční rčení „plný jako novoroční tržiště“ potvrzuje, že předsváteční nákupy nejsou ve Vietnamu novinkou. Lidé kdysi před Novým rokem nakupovali arekové oříšky, vonné tyčinky, květiny a papírové votivní předměty, alkohol, kandované sladkosti, cukr, bambusové výhonky, ovoce, rachejtla a prskavky. V dnešní Hanoji se novoroční trhy s tradičními potravinami přeměnily na bludiště s nepřeborným množstvím domácích i zahraničního zboží. Z jídla se nejvýraznějším artiklem předsvátečních dní v hanojských obchodech stalo především kandované ovoce a zelenina, prodávané ve velkých červených krabicích.

Prosperují také obchodníci s alkoholem, masem, drůbeží, ale i s oblečením, módními doplňky, domácími potřebami. Se stoupající životní úrovní obyvatelstva se svátky dříve trávené hlavně u jídla a pití pomalu přeměňují také na období vzájemného obdarovávání, na dobrou záminku k nákupu různých dáreků, a to nejen drobných, ale i elektrických spotřebičů a motorek. K nezbytným výdajům během svátku patří také dárky vyjadřující vděčnost výše postaveným lidem nebo lidem, kterým je člověk něčím zavázán: žáci nosí dárky učitelům, pacienti lékařům, všichni obdarovávají úředníky, dlužníci se snaží ukojenšit své věřitele apod..

Oslavy příchodu nového lunárního roku jsou také příležitostí pohostit duše svých předků jídlem, obětovat jim různé předměty a pomodlit se k nim. Podle tradice jsou rodinní předci mrtví, nevidíme je, ale pobývají v nadpřirozeném světě, kde mají své potřeby – proto jim Vietnamci připravují dárky a jídlo. O významných dnech, při výročí úmrtí člena rodiny, na Nový rok a při dalších slavnostních příležitostech (svatby, pohřeb a narození dítěte) je těmto dárkům a pokrmům věnována zvláštní pozornost.

Nový rok je také momentem, kdy se vietnamská rodina schází – ze vzdálených koutů se domů vracejí studenti i lidé, kteří odešli za prací. Dříve lidé tolik necestovali, dnes má mnoho rodin nějakého člena daleko od domova, hodně Vietnamců žije v zahraničí a všichni touží vrátit se na Nový rok domů. Dočasný návrat Vietnamců do země stát velmi podporuje (na rozdíl od situace před uvolněním poměrů v roce 1986), mimo jiné i proto, že se tak do země přelévají finance, které by jinak tito lidé utratili v zahraničí.

Vietnamci věří, stejně jako mnozí lidé u nás, že začátek nového roku je mimořádně důležitý pro celý jeho zdárný průběh, i ve Vietnamu se říká: „Jak na Nový rok, tak po celý rok“. Velmi důležitým úkolem před příchodem Nového roku je výběr člověka, který první navštíví na Nový rok náš dům, protože šťastný osud pozvaného hosta ovlivní život rodiny po celý rok.

Také peníze si Vietnamci neradi půjčují na Nový rok, neboť se tím vystavují riziku, že po celý další rok budou mít finanční problémy. Pro věřitele zase půjčka znamená nebezpečí, že po celý rok bude peníze jen vydávat. Vietnamští obchodníci zahajují nový rok symbolickým otevřením obchodu nebo dílny, rybáři na chvíli vyjedou k řece. Ceremonie nikdy netrvají dlouho, a po jejich ukončení se lidé navracejí k probíhajícím oslavám Nového roku. Také učenci mají tradici prvních veršů, které ovlivňují jejich tvorbu po celý rok. První verše musí být optimistické a obsahovat myšlenku míru nebo štěstí.

K tradičním i současným oslavám patří nutné návštěvy příbuzných, honosné stoly s tradičními pokrmy, zvuk vybuchujících petard nahrazen v současnosti ohňostrojem, probíhají návštěvy pagod, hazardní hry a další zvyklosti. Dřívější podoba oslav Nového roku byla kolektivnější, lidé zakládali před Novým rokem spolky a společně připravovali novoroční pokrmy, hromadnou slavnostní ceremonii zahajovali zemědělské práce a společně obětovali ochránci vesnice.

V současném Vietnamu jsou oslavy individuálnější a rodinné, ale přesto některé prvky kolektivního oslavování vietnamský Nový rok provázejí i dnes. Je to hlavně novoroční atmosféra, kterou Vietnamci společně sdílejí. Všichni navštíví novoroční trh, vykonají oblíbené putě k významným pagodám a chrámům, a o půlnoci na Nový rok se například Hanojané scházejí u obrovského ohňostroje v centru města.

Další tradiční svátky a oslavy

Další jarní svátky, dušičky a svátek dětí jsou kromě Nového roku, který je vnímán jako počátek jara, jinými důležitými dny, kdy je potřeba se sejit a připravit lahodné pokrmy a připomenout dávné tradice, uctít mrtvé předky, nadpřirozené bytosti a síly.

Kdysi dávno přinesli Číňané do Vietnamu Svátek studeného jídla, kdy je uctíván jeden z čínských učenců, který podle legendy shořel. Na jeho počest se lidé v Číně vyhýbají všem potravinám připraveným pomocí ohně. Tento svátek probíhá začátkem našeho jara třetího dne třetího měsíce podle lunárního kalendáře. Vietnamci zvyk studených pokrmů nedodržují, ale připravují ve dnech svátků speciální koláčky, které pak obětují božstvům.

Na přelomu jara a léta slaví lidé svátek Doan Ngo (přesného poledne, letního slunovratu) nebo také Svátek pátého dne v pátém měsíci. Datum je symbolem zahájení léta a počátku období velkých úmorných teplot.

Během oslav se kdysi Vietnamci soustředili hlavně na předcházení epidemiím a škodám způsobeným zlými duchy a démony smrti. Někdy býval tento svátek pojímán také jako oslava, kdy se zabíjel hmyz a jiní nepřátelé lidského těla. Odtud pramenily i nezvyklé tradiční léčebné praktiky: v těchto dnech lidé jedli a pili vše hořké, kyselé nebo pálivé. Konzumovali rýžový alkohol, nezralé a kyselé ovoce (broskve, mango, karamboly) či další určené potraviny: vodní meloun a kokosové mléko. Děti nosily zvláštní barevné amulety zavěšené na provázcích nebo látce, které je chránily před ďábly a démony.

V poledne rodina uvařila nápoj z pelyňku, který měl výborně působit na zdraví organismu. Tento svátek však již dávno ztratil svou tradiční podobu. Naopak další ze svátků – Svátek sedmého dne sedmého lunárního měsíce – se stále těší pozornosti. Podle buddhistické víry se v tento den navracejí duše zemřelých na zem, aby si užily pozemských radovánek. Každá rodina musí pro tyto duše připravit oblíbené pokrmy a obětovat papírové předměty, které zesnulí mohou potřebovat. Velmi důležitým úkolem svátku vietnamských „dušiček“ je osvobození duší předků, kteří zemřeli nevhodnou smrtí (utnutím nebo sebevraždou), nebo těch, kteří po sobě nezanechali mužského potomka starajícího o rodinný oltář. Tyto duše jsou odsouzeny k bloudění v nadpřirozeném světě, nenalézají klid a škodí lidem. Je potřeba jim obětovat jídlo: sladké brambory, kukuřici, maniok, koláčky, ovoce a vývar z rýže.

Vietnamské děti nemají svůj den 1. června, ale až na podzim, kdy patnáctého dne osmého lunárního měsíce oslavují svátek středu podzimu. V tento den, kdy měsíc je nejkulatější a nejjasnější, předpovídali lidé kdysi příští úrodu a obětovali dárky předkům a různým božstvům. Dnes patří tento svátek hlavně dětem, které se baví: oblečou se do veselých šatů, jdou s rodiči do města a hodují dva zvláštní druhy rýžových sladko-slaných koláčků. Českým dětem by koláčky pravděpodobně nechutnaly, protože jsou plněné kombinací masa a ovoce, ale pro Vietnamce svou výživnou hodnotou symbolizují dostatek a dobrou úrodu. Oblíbeným dárkem jsou v tento den různé druhy ovoce, papírové hračky a lampióny.

Svátek ducha rodinného krbu – poslední svátek v roce

Podle lidových představ má každá rodina svého ducha (někdy také užíváme výrazy boha, bůžka), který po celý rok pozoruje život rodiny a zaznamenává všechny události. Dvacátého třetího dne posledního měsíce lunárního kalendáře odchází duch rodinného krbu ze země do nebes k Nefritovému císaři, nejuctívanější bytosti taoistického nebe, aby tam

přednesl zprávu o skutcích „své“ rodiny. Vietnamci v tento den věnují duchovi rodinného krku obětiny a upínají k němu všechny modlitby a prosby. V aktu, kdy se tento duch zpovídá ze skutků své rodiny nadřazenému taoistickému božstvu, se názorně projevuje splynutí tradičních vietnamských lidových představ a pověr s filozofií a náboženstvím.

Kult ducha rodinného krku pochází z Číny, kde lidé ctí podobného ochránce domácnosti. Obecně kult vyznávání bohů a duchů není spojen pouze s rodinou, ale váže se k celé vesnici. Vietnamci tak uctívají i ochranné duchy vesnice, nebo duchy půdy, řemesla, tržiště apod.. Při slavnostním obětování duchu rodinného krku rodina zapálí vonné tyčinky a vykonavatel obřadu, kterým je podle tradice otec nebo po jeho smrti nejstarší syn, se modlí za blaho rodiny, za dostatek pokrmů pro příští rok, za zdraví a za klidný život rodinných příslušníků a prosí o ochranu domu před požáry.

Modlitby mají také za cíl přesvědčit bůžka, aby v Nebesích mluvil o rodině co nejlépe a byl shovívavý k drobným přečinům, kterých se rodina během roku dopustila. Vyzní-li zpráva o rodině příznivě, dopřejí Nebesa jejím členům mnoho jídla a radostí, v opačném případě ji citelně potrestají – sešlou na ni nemoc, bídu nebo spory se sousedy. Tyčinky jsou po modlitbě zabodnuty do rituální nádoby a teprve v momentě, kdy celé vyhoří, je obřad u konce.

Podle nejstarší lidové tradice přenášejí tyčinky svým dýmem do jiného světa všechna přání a modlitby. Svátek ducha rodinného krku uzavírá každoroční cyklus tradičních vietnamských svátků – za týden začíná Nový rok.

Která rodinná oslava je větší než narozeniny?

Dnešní mladá generace Vietnamců běžně slaví narozeniny (naopak jmeniny vietnamské děti neznají), ale tento svátek nemá dlouhou tradici. Nejslavnějším rodinným jubileem zůstává výročí úmrtí rodičů, respektive prarodičů. Tento zvyk je dodnes ve Vietnamu i mezi Vietnamci žijícími v zahraničí velmi živý a je spíše výjimečné, není-li dodržován. Jak už bylo řečeno, Vietnamci vyznávají tzv. kult předků, to znamená, že uctívají zemřelé rodinné předky, také dávné zakladatele vesnice nebo legendární předky národa. Lze jen těžko určit, kdy se animismus přeměnil na kult uctívání předků, který byl a je vyznáván všemi Vietnamci bez ohledu na sociální postavení. Praktikování kultu předků bylo navíc ovlivněno buddhismem, konfuciánstvím a taoismem. Uctívání předků je ve své podstatě prodloužením vztahu dětí k rodičům za mezník jejich života.

V každé rodině existuje v domě nejméně jeden oltář předků, kde rodina uctívá předky až do čtvrté generace. Oltář předků bývá vybaven a vyzdoben různě v závislosti na zámožnosti rodiny. Skládá se většinou z červeně lakované nebo pozlacené desky, na které jsou

umístěny tabulky s nápisy vztahujícími se ke jménu a titulům zesnulého, v současnosti také fotografie mrtvých. Vpředu na oltáři se nachází rituální předměty. Velmi důležitá je porcelánová nádoba plněná popelem, symbolizující mrtvé předky, do které se zapichují vonné tyčinky. Dále jsou na oltáři nádoby s obětinami, jako např. miska s arekovými oříšky, sklenka s pálenkou a s čistou vodou, miska s rýží. Nesmí chybět také dva vysoké svícný nebo olejové lampy a vázičky na květiny, přičemž se klade velký důraz na celkovou symetrii výzdoby.

Každoročně jsou v den výročí úmrtí příslušného předka, podobně jako během ostatních svátků, páleny vonné tyčinky, papírové symbolické předměty a na oltář rodina klade obětiny (ovoce, lepkavou rýži, květiny, pro tyto účely zvláště tištěné nepravé peníze, dnes včetně amerických dolarů...). Rodinní předci jsou pokládáni za důležité pomocníky při rozhodování v zásadních záležitostech rodiny. Členové rodiny se k nim modlí, oslavují je a prosí o požehnání a ochranu ve všech významných okamžicích života: narození, první narození dítěte, nástup do školy, zkoušky, stavba domu, svatba, nemoc a smrt.

Každá ceremonie se skládá ze dvou částí: oběť oznamovací a oběť díků. Aktérem celé ceremonie je nejčastěji nejstarší syn, který po obětování zapálí vonné tyčinky a potom třikrát skloní hlavu před oltářem, pronese modlitbu, čtyřikrát se pokloní a opět třikrát skloní hlavu. Jakmile shoří první série vonných tyčinek, pokračuje ceremonii děkováním, pálením symbolických papírových předmětů a sundáním obětí, které se pak většinou stávají součástí hostiny. Při výročí úmrtí připravují ženy slavnostní jídla a zvou přátele rodiny a příbuzné, kteří přinášejí symbolické dárky (ovoce, květiny, alkohol, kuře, sladkosti atd.).

Pohřeb – významná událost rodiny

Ve Vietnamu vnímají lidé smrt jinak než je běžné u nás. Hovoří o ní se svými potomky a připravují se na ni. Jedním z důvodů může být fakt, že smrt je ve Vietnamu více viditelnější než v dnešní Evropě, kde většina lidí dožívá v domovech důchodců a umírá v nemocnicích mimo kontakt s příbuznými nebo přáteli. Ve Vietnamu žijí děti se svými rodiči i prarodiči většinou v jedné domácnosti a lidé jsou ve větším kontaktu se stářím i smrtí. Během života už mnoho lidí šetří na svůj vlastní pohřeb, který je Vietnamu obvykle velmi nákladný. Blízko před smrtí sepisují umírající poslední vůli nebo se k zachycení posledních slov dnes používá magnetofon.

Samotný pohřeb je komplikovanou ceremonií složenou podle tradice z mnoho úkonů. Dnes nejsou všechny zvyky dodržovány, ale mezi důležité patří zaznamenání přesné hodiny úmrtí a výběr posmrtného jména. Dále probíhá pohřeb následovně: mrtvé tělo je zahaleno látkou nebo rohoží a velkou péčí věnují příbuzní umytí těla zesnulého. Po

uložení těla do rakve přicházejí příbuzní a známí a obětují peníze, svíčky, rýži a alkohol. Pohřební slavnosti se zúčastňuje nesrovnatelně více lidí než u nás. Většina hostů rodině přináší peníze v obálce. Rodina musí písemně zaznamenat všechny přinesené dary, tak aby je byla jednou schopna oplatit. Den a hodina pohřbu jsou určeny v předstihu podle vhodnosti data dle lunárního kalendáře. Rodina zorganizuje procesí, jehož struktura podléhá přesnému řádu a přísné hierarchii. Důležitou zvyklostí je, že úmrtí se přátelům a známým neoznamuje. Je povinností každého, aby se o skonu přes známé dověděl a dům smutku navštívil. Smrt je ve Vietnamu chápána jako skonání těla a také odchod duše, která odchází do jiného světa, kde naleznou klid, pokud je na zemi správně uctívána.³⁸

Duong Tat Tu

Tradiční uzavření manželství

Svatba, která je významnou událostí a štěstím v životě člověka, podléhá jako společenská záležitost zákonům a různým zvykům a obyčejům. V mnohonárodnostním Vietnamu je přes padesát etnických skupin s odlišnými společenskými vztahy a zvyklostmi uplatňovanými při různých slavnostních příležitostech. Podáváme zde krátký přehled svatebních zvyků a obyčejů nejpočetnější skupiny Viet a několika menšinových skupin.

Seznamování a zprostředkování

V době feudalismu hlavně na venkově pevně ovládaly společenské vztahy mezi chlapci a dívkami konfuciónská příkázání a obřady a často neblaze ovlivňovaly osud mnoha manželství. Ve většině případů manželský svazek podléhal rozhodnutí rodičů podle hesla „zůstaň tam kam, tě rodiče postavili“. V tomto případě bylo však nutnou podmínkou, aby obě rodiny měly tytéž materiální podmínky a odpovídající společenské postavení. Vůbec nešlo o to, zda se mají mladí lidé rádi nebo ne. . . Většinou se před zasnubami ani neznali. Takto vypadal život ve feudálním Vietnamu, stejně jako v některých dalších asijských státech, v době, kdy bylo zvykem tzv. zprostředkování. Prostředníkem byl většinou člověk, který bydlel ve stejné obci jako obě rodiny a měl rozsáhlé styky. Stal se tak zprostředníkem nebo jednatelem mezi rodinami. Jeho úloha byla společností často kladně hodnocena.

Východisko však mladým lidem obojího pohlaví nabízely lidové slavnosti, které v minulosti poskytovaly dostatek příležitostí k setkání a vzájemnému poznání. Takových slavností bylo mnoho a k nejvelkolepějším patří: Jarní květinová slavnost, Pout' na Voňavou Pagodu (v provincii Ha Son Binh), Svátek květin Ban (v severozápadní části Vietnamu), Svátek Pagody Thay (v provincii Ha Son Binh), Svátek pagody Lim, Svátek střídavých zpěvů (Ha Bac), Svátek Long Tong (Viet Bac) atd.. Všechny tyto svátky umožňovaly a podporovaly setkání mladých lidí a skýtal perspektivy pro šťastný manželský svazek.

Představování – „cham ngo“ (dam mat či van danh)

Tento zvyk umožňoval rodině mladého muže informovat se o jménu, příjmení a věku. Pak se pro oba mladé lidi vypracovával horoskop. V případě zjištění, že se k sobě nehodí, nebylo možno postupovat dále ani v případě, že si rodiny byly velmi blízké a oba mladí lidé se měli rádi, neboť uzavřený sňatek by byl odsouzen k útrapám! Obřad cham ngo, naplněný novým obsahem, se praktikuje dodnes. Napomáhá oběma rodinám k vzájemnému poznání a oběma mladým lidem k setkání a seznámení. Kdysi se v některých oblastech pěstoval zvyk tuc o re. Když proběhl obřad představování, snoubenec bydlel a pracoval po několik měsíců nebo let v domě nevěsty a stal se tak členem rodiny. To bylo považováno za zkušební období, kdy snoubenka a její rodiče mohli nápadníka lépe poznat. Zkušební období se někdy prodloužilo na celý život, např. jestliže rodiče dívky měli málo dětí nebo neměli mužského potomka a chtěli, aby se ze zete stal jejich kultovní dědic.

Zásnuby – Le an hoi nebo Dinh hon. . .

Podle tohoto zvyku, který se během let příliš nezměnil, rodina mladého muže vybírá datum vhodný pro zásnuby podle cyklického měsíčního kalendáře. Potom se pověří vážené osoby z rodiny i z okolí, aby přinesly rodině dívky zásnubní dary. K těmto darům obyčejně patří trs arekových oříšků, list betele, balíčky s čajem a někdy také koláče a zavařeniny. Dary bývají srovnány do krásné kruhové bedny s víkem, která je vyrobena ze zlatě a červeně lakovaného dřeva a předávají se s určitou obřadností. Rodina dívky stvrzuje zásnuby tím, že je přijme a současně dojedná podrobnosti svatebního obřadu. Potom delegaci odevzdá část přinesených darů. Zbytek rozdělí na mnoho částí, které rozdá přátelům, což je také míněno jako svatební oznámení.

Kdysi rodina snoubenky při této příležitosti oznamovala, co žádá jako svatební dar – peníze, šperky, vepřové maso, rýži. Tento zvyk thach cuoi působil mnoho starostí jak rodině snoubenky, tak i mladým manželům, kteří pak museli po mnoho let splácet dluhy. Tento zvyk už dnes upadl v zapomnutí. Rodina snoubence přispívá v současné době ke skromným nutným výdajům na nevěstiny šaty a hostinu.

³⁸ Kolektiv autorů: Pechová, E. *S vietnamskými dětmi na českých školách*. Praha, 2006, s. 56-65

Tento text byl původně napsán pro tuto publikaci, které vznikla jako výstup z projektu *Publikace učebního a metodického materiálu pro pedagogické a výchovné pracovníky, kteří pracují s vietnamskými dětmi a mládeží, a navazující pilotní odborná příprava těchto pracovníků*.

Doba mezi zasnubami a svatbou se pohybuje od několika týdnů do několika měsíců, někdy i několika let. Během tohoto období rodina snoubence dává rodině snoubenky různé dary (sladkosti, likéry) při příležitosti tradičních svátků – Nový rok, Doan Ngo (pátý den pátého lunárního měsíce), Trung Thu – Svátek podzimu (patnáctý den osmého lunárního měsíce). Jestliže během tohoto období postihne jednu z obou rodin nějaký velký smutek (smrt otce nebo matky), svatba byla podle zvyku odložena alespoň o rok. Ale obyčej jim poskytoval možnost uspořádat cuoi chay tang – prostou svatbu ještě než se oznámí úmrtí.

Svatba a vítání snachy

Svatba je ze všech svátků největší slavností. V současné době se může konat v den ohlášení sňatku na Civilním státním úřadu Lidového výboru anebo kterýkoliv jiný den, na kterém se obě rodiny dohodnou. Vítání snachy bylo dříve spojeno s několika složitými a nákladnými obřady – oznámení svatby předkům, bohoslužba věnovaná bohu Manželství, víno Manželství, které přijímá mladý pár z jedné číše, návštěva rodiny novomanželky následujícího dne. . .

Dnes se tradiční charakter tohoto obřadu zachovává, ale ve zjednodušené podobě a odproštěný od pověr, a to jak ve městě tak i na venkově. V určený den a hodinu se delegace snoubencovy rodiny v čele s Chu hon (předseda svatební oslavy, vážená a důvěrná osoba, kterou si rodina vybrala) vydá k bydlišti dívčiny rodiny. Tam se pak delegace ohlásí vypálením petard. Snoubenec obdaruje dívku krásnou kyticí bílých gladiol, bílých růží anebo jiných květin, které má mladý pár v oblibě. Na to odpoví rodina snoubenky celou sérií petard. Vypálení petard je ve Vietnamu projevem radosti.

Rodina novomanželky pořádá slavnostní hostinu pro členy delegace i pro hosty. Během krátkého posezení u čaje předseda delegace oznámí, že přivedl snoubenku do jejího nového domova. V téže chvíli vychází snoubenka ve svatebních šatech s květinami v náručí ze svého pokoje obklopena družičkami a doprovázena svým snoubencem. Pár prochází salónek, zdraví všechny přítomné a ti mu na oplátku blahopřejí ke svatbě. Zvyklosti nijak neomezují počet blízkých příbuzných ani známých, kteří doprovázejí novomanželku k jejímu muži. Nebývá však zvykem, aby mezi nimi byla její matka.

Vítání snachy – které se ve skutečnosti zaměřuje s vlastní svatbou – se pořádá v domě manžela, ale často také v nějaké velké pronajaté místnosti nebo v prostorách, které dal příslušný úřad manželům k dispozici. Obřad tu probíhá až na několik drobností stejně, jak bylo výše popsáno. Každá z rodin snoubenců ku příležitosti svatby může uspořádat ve městě i na venkově svatební hostinu pro své příbuzné, přátele a známé. Hosté přinášejí svatební dary – věcné dary nebo peníze. Tento zvyk, který pochází z dávných dob, má

dvojí význam jednak se podílet na štěstí dané rodiny, a zvláště na venkově jí přispět svou pomocí.

Některé svatební zvyky a obyčeje jsou značně pitoreskní. U etnické menšiny Khua, která sídlí v okrese Tuyen Hoa – kraj Binh Tri Thien, existuje zvyk dvojí svatby. Mladík přichází večer se svými přáteli k dívce a zve ji, aby šla ven popovídat si. Ve skutečnosti ji chce unést. Uskuteční se svatba a následujícího dne přináší manželova rodina snaše svatební dary, mezi nimiž musí být šavle a náhrdelník z bižuterie. Účastníkům se dostane od rodičů nevěsty vřelého přjetí. Mladá dvojice musí strávit tři dny u nevěstiných rodičů. To je první svatba.

Po určité době společného života, až manželé dosáhnou určitého majetku, uspořádají velkou svatbu. Ta se může konat také až několik desítek let po první svatbě. Dříve se v některých oblastech svatba slavila v předvečer nového lunárního roku. Tato svatba nebyla podřízena žádným požadavkům a byla za feudalismu pořádána chudými mladými lidmi, kteří nebyli schopni hradit výlohy nutné pro svatební obřady.³⁹

Literatura:

ČERNÍK, J., IČO, J., KOCOUREK, J., KOMERS, P., MARTÍNKOVÁ, Š., NOVÁKOVÁ, K., PECHOVÁ, E., PHUNG THI PHUONG HIEN, VASILJEV, I. S Vietnamskými dětmi na českých školách. 2006. Praha: Illustrations.

ŠIŠKOVÁ, T. Menšiny a migranti v České republice. 2001. Praha: Portál.

DUONG TAT TU A DUONG THI CHAU LAN. Vietnamská tradiční kuchyně. Pítí čaje ve Vietnamu. Tradiční uzavření manželství ve Vietnamu. 2006. Slaný: Město Slaný.

NGUYEN KHAC VIEN A HUU NGOC: ANTHOLOGIE DE LA LITTÉRATURE

VIETNAMIENNE I.-III. Editions en langues étrangères, 1972-1975. Hanoi.

DURAND, MAURICE: L'Univers des Truyen Nom. Nha xuất bản van hoa, 1988. Hanoi.

DURAND, MAURICE: L'Introduction à la littérature vietnamienne. Éd. Maisonneuve et Larose, 1969. Paris.

NHÀ VẤN VIỆT NAM HIỆN ĐạI. Nhà xuất bản hội nhà văn, 1997. Hanoi.

³⁹ Duong Tat Tu. *Vietnamská tradiční kuchyně. Pítí čaje ve Vietnamu. Tradiční uzavření manželství ve Vietnamu.* Text byl původně vydán odborem kultury Městského úřadu ve spolupráci s Mgr. Dugong Thi Chau Lang ke Dnům vietnamské kultury ve Slaném 24.-28. dubna 2006.

Prameny:

ENCYKLOPEDIE WIKIPEDIA. [online]. [citováno 2008-03-12] <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Vietnam>>

KOMERS, P. Vietnamská literatura. [online]. [citováno 2007-05-08] <<http://www.klubhanoi.cz/view.php?cisloclanku=2003081204>>

PECHOVÁ, E. Vietnamská kinematografie - současná produkce; [online]. [citováno 2007-05-08] <<http://www.klubhanoi.cz/view.php?cisloclanku=2003122201>>

PELIKÁN, M. Obchodní jednání ve Vietnamu, [online]. [citováno 2007-15-08] <<http://www.klubhanoi.cz/view.php?cisloclanku=2003121701>>

Doporučená literatura:⁴⁰

PECHOVÁ E., Vybraná božstva a kultury nadpřirozeného světa Vietnamců.
<<http://www.klubhanoi.cz/view.php?cisloclanku=2003081206>>

PECHOVÁ E., Vietnamská kinematografie - současná produkce.
<<http://www.klubhanoi.cz/view.php?cisloclanku=2003122201>>

⁴⁰ Jednotlivé příspěvky Vám budou zaslány na vyžádání na adrese m.gazdikova@kr-olomoucky.cz

Souhrn kontaktů na instituce zabývající se problematikou menšin a cizinců:

Základní informace o Bulharsku:⁴¹

<http://bulharsko.proweb.cz/indexn.htm>
<http://bulharsko.orbion.cz/>
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Bulharsko>
<http://www.bulharsko.byznysweb.cz/>
<http://www.invia.cz/bulharsko/>
<http://www.ibulharsko.cz/>
<http://ibulharsko.szm.sk/>
http://zeme.sopka.cz/zeme_detail.php?idZeme=32
<http://www.barevne-bulharsko.cz/>
<http://www.volny.cz/odtah/bulharsko/>

Státní správa:

Velvyslanectví České republiky v Bulharsku
<http://www.mzv.cz/wwwo/?zu=sofia>

Neziskové organizace:

Bulharská kulturně Osvětová Organizace
<http://www.bgklub.cz/>

Základní informace o Číně:

<http://www.cinsky.cz>
http://www.galerietousek.cz/stranky/pavilon_orchideji19.htm
<http://mujweb.cz/www/alun/i-zajim.htm>
http://www.poutnik.cz/asie/cina/info/md_penize/
<http://www.poutnik.cz/asie/cina/>

Státní správa:

Velvyslanectví České republiky v Čínské lidové republice
www.mfa.cz/beijing/

Neziskové organizace:

Česko-čínská společnost Praha
<http://ccspol.net/>

Česko-čínská společnost Olomouc
http://www.kas.upol.cz/ccs_olomouc.php/

Základní informace o Vietnamu:

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Vietnam%C5%A1tina/>
<http://www.vietnam-info.cz/>
http://zeme.sopka.cz/zeme_kapitola.php?idZeme=212&klic=1142/
<http://www.vareni.cz/trendy/vietnamska-kuchyne/>
http://zeme.sopka.cz/zeme_kapitola.php?idZeme=212&klic=1241
<http://www.cbw.cz/cz/kuchyne-vietnamskeho-draka/751.html>

Neziskové organizace:

Česko-vietnamská společnost Praha
<http://www.cvs-praha.cz/>

Klub Hanoi
<http://www.klubhanoi.cz>

⁴¹ Seznam neziskových organizací a periodik je uveden v 1. části „Metodické pomůcky pro školy k problematice interkulturních rozdílů“

Mgr. Duong Thi Chau Lan – absolvovala na filozofické fakultě UK v Praze, obor vědecké knihovnictví a informatika. V současné době tlumočí a překládá pro různé agentury.

Mgr. Eva Pechová – vystudovala obor vietnamistika na Filozofické fakultě UK v Praze. Ve středu jejího zájmu jsou především vietnamské lidové zvyky a vietnamská komunita v ČR, absolvovala diplomovou práci Novoroční obřady a zvyky v současném Vietnamu (2004). V letech 2000–2001 pobývala na stáži na Národní univerzitě v Hanoji, v letech 2001–2004 ve Vietnamu pobývala pracovní. V současné době působí v neziskovém sektoru, překládá, tlumočí. Je zakládajícím členem občanského sdružení Klub Hanoi.

Mgr. Gabriela Bairová - Stojanová – univerzitní vzdělání získala v Sofii, pracuje jako učitelka francouzského, anglického a bulharského jazyka, působí jako překladatelka a tlumočnice, členka vedení Kulturně osvětového bulharského klubu v Olomouci, spoluautorka publikací Uchováno v paměti a Kapitoly z minulosti Česko-bulharských kulturních vztahů, autorka materiálů do bulharských médií (integrace, komunikace, mezilidské vztahy) a realizátorka projektů podporující multikulturní výchovu.

Mgr. Jan Ičo – (1980, Košice) absolvoval obor Vietnamistika na FF Univerzity Karlovy v Praze s prací „Vliv Buddhismu na formování vietnamského státu (2004).“ V současné době dál pokračuje v studiích v doktorandském programu. Zabývá se dálnévýchodními náboženskými systémy a nejstarší vietnamskou literaturou. V letech 2002–2003 pobýval na stáži na Hanojské Národní Univerzitě. Překládá, tlumočí a publikuje v slovenských periodikách (Košický večer, Národná obroda).

Mgr. Jiří Kocourek – se zabývá se problematikou interkulturní komunikace a integrace cizinců v ČR. Na toto téma provozuje lektorskou činnost na různých stupních a úrovních škol, včetně univerzit a pro další cílové skupiny. Zabývá se aplikovanou sociologií se zaměřením na společensko-sociální problematiku a problematiku mezilidských vztahů. Je členem různých projektových a výzkumných týmů soukromých, nevládních i vládních organizací. Je autorem různých publikací a analýz na daná témata. Je akreditovaným mediátorem Asociace mediátorů ČR. Je členem OS Klub Hanoi, členem Rady Asociace mediátorů ČR (www.amcr.cz). Realizuje projekt zahraniční rozvojové spolupráce ve VSR. Je vedoucím týmu Aplikovaná sociologie.

Mgr. Martina Gazdíková, DiS – absolventka Masarykovy univerzity oboru sociální práce s personálním zaměřením. Pracuje na odboru školství, mládeže a tělovýchovy Krajského úřadu Olomouckého kraje jako metodik multikulturní výchovy a handicapované mládeže.

Mgr. Ondřej Kučera – absolvent oboru čínská filologie na FF UP v Olomouci, pracuje jako odborný asistent Katedry asijských studií FF UP v Olomouci, specializuje se na současnou Čínu, dějiny moderní Číny a současnou čínskou politiku.

Mgr. Komers Petr – jeden ze zakladatelů Klubu Hanoi, společnosti zaměřené na posílení informovanosti v oblasti kultury mezi ČR a Vietnamem, resp. i mezi vietnamskou menšinou v ČR a českou většinou společnosti (více: www.klubhanoi.cz); knižní překladatel z vietnamštiny (Nguyen Binh: Tisíc oken; Ho Xuan Huong: O jeskyních, vějířích a jiných věcech tohoto světa), promován vietnamista a romanista, novinář a turistický průvodce.

Seznam zkratk

CIA	Ústřední zpravodajská služba
ČR	Česká republika
ČRL	Čínská lidová republika
EU	Evropská unie
FF	Filozofická fakulta
KS	Komunistická strana
NFO	Národní fronta osvobození
OS	Občanské sdružení
OSS	Tajná služba, předchůdkyně Ústřední zpravodajské služby
RVHP	Rada vzájemné hospodářské pomoci
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
VSR	Vietnamská socialistická republika
UK	Univerzita Karlova
UP	Univerzita Palackého
UPŠ	Umělecko-průmyslová škola
USA	Spojené státy americké
ÚV KS	Výkonný výbor Komunistické strany

ad.	a další
aj.	a jiné
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
hod.	hodina
m²	metr čtverečný
n. l.	náš letopočet
např.	například
nar.	narozen
pol.	polovina
popř.	popřípadě
prof.	Profesor
př. Kr.	před Kristem
př. n. l.	před naším letopočtem
resp.	respektive
st.	století
tj.	to je

Olomoucký kraj